

Malmö högskola
Lärande och samhälle
Barn- Ungdomsvetenskap

Examensarbete
15 högskolepoäng

Det var en gång...
En studie om sagoarbete i grundskolan

Once upon a time...
A study on the use of fairytales in the compulsory school

Marie Hellström
Violetta Olsson

Lärarexamen 210hp
Barn och ungdomsvetenskap
2012-10-19

Examinator: Ingrid Dash
Handledare: Åse Piltz

Förord

Detta arbete består av både teoretiska och praktiska delar. Vi skrev arbetet gemensamt och hjälptes åt att läsa litteratur och utföra intervjuer. Empirin som vi samlat in är bearbetad och jämförd mot tidigare forskning och teorier, för att besvara vår frågeställning. Arbetet är endast relaterat till denna studie och inte till något pågående forskningsprojekt. Vi vill också ge ett stort tack till barn och personal, för ett positivt och engagerat samarbete när vi genomförde intervjuerna till vår studie.

Sammanfattning

Syftet med studien och våra frågeställningar var att få fördjupade kunskaper om sagans möjlighet att öka förutsättningar till elevernas lärande och utveckling. Vi ville också se om det är relevant att öka sagoarbetet i undervisningen. Tidigare forskning användes i studien för att fördjupa förståelsen om sagoarbete i läroprocessen. Piagets och Vygotskijs teorier har använts för att belysa hur intresse och motivation kan vara en hjälp för lärandet. För att samla in empiri har vi använt oss av intervjuer med elever som kan visa oss deras förhållningssätt till sagor. Vi intervjuade även lärare för att få deras uppfattning av sagoarbete i skolan samt för att se om de tycker att sagoarbete kan främja elevers lärande. Vår förhoppning är att kunna svara på om det är betydelsefullt att öka sagornas inflytande i dagens undervisning i grundskola.

Examensarbetet innehåller en historisk bakgrund som är utformad som en tidslinje, för att tydliggöra sagans möjligheter för lärande. Många sagor som vi känner till idag blev skapade för många år sedan, men de har fortfarande inte förlorat sin aktualitet. Vi tittade närmare på fyra välkända sagor. Tidslinjen börjar med sagan om *Rödluvan och vargen* av Bröderna Grimm som var nämnd av elever och pedagoger i studiens intervjuer. Därefter fortsätter vi med *Den fula ankungen* av Hans Christian Andersen. Vi tar också upp *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* av Selma Lagerlöf och till sist berättelsen om *Pippi Långstrump* av Astrid Lindgren.

Resultatet av studien visar att sagoarbetet som utgångspunkt för att öka intresse och motivation kan vara till hjälp för att uppnå kvalitativt lärande genom en givande undervisning som är grundad på elevernas förutsättningar. Resultatet visar också att ett ökat sagoarbete kan leda till en positiv uppmärksamhet i vardagsundervisningen för eleverna.

Slutsatsen blir att sagoarbete kan vara en rik källa till inspiration och till ett lustfyllt lärande för eleverna. Lärarna såg gärna en ökning av sagornas användning i sina lektioner. Vi har också uppmärksammat att både elever och lärarna är väl bevandrade i sagornas värld.

Nyckelord: kreativitet, kulturarv, lärande, saga, värdegrund

Innehållsförteckning

Förord

Sammanfattning

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1 Syfte och frågeställning	10
2. Litteraturgenomgång	11
2.1 Sagans historiska tidslinje i Skandinavien	11
2.1.1 Folksagornas ursprung	12
2.1.1.1 Bröderna Grimm - <i>Rödluvan och Vargen</i>	13
2.1.3 Konstsagornas utveckling	14
2.1.3.1 Hans Christian Andersen - <i>Den fula ankungen</i>	14
2.1.3.2 Selma Lagerlöf - <i>Nils Holgerssons underbara resa</i>	15
2.1.3.4 Astrid Lindgren - <i>Pippi Långstrump</i>	15
2.2 Saga som läromedel	16
2.2.1 Läsning och berättande av sagor	17
2.2.2 Språk- och skrivutveckling	18
2.2.3 Skapande	19
2.2.4 Regler, normer och personlighet	20
2.2.5 Effektivt sagoarbete i skolan	21
3. Jean Piaget	22
4. Lev Vygotskij	23
4.1 Intresse	23
4.2 Kreativitet och fantasi	23
4.3 Moral	24
4.4 Saga	25
4.5 Piagets och Vygotskijs teorier och deras inbördes relation	26
4.6 Resonemang av litteraturgenomgång	27
5. Metod och Genomförande	30
5.1 Metodval	30
5.2 Urval	30
5.3 Genomförande	31
5.4 Forskningsetiska överväganden	32

5.5 Studiens generaliserbarhet	33
6. Resultat	34
6.1 Grupp 1	34
6.2 Grupp 2	35
6.3 Grupp 3	35
7. Analys	39
7.1 Sammanfattning av tidslinjen	39
7.2 Vilka är sagans möjligheter att påverka elevernas lärande och skapa förutsättningar till utveckling?	40
7.2.1 Moral	40
7.2.2 Personlighet, trygghet och problemlösning	40
7.2.3 Läsning och berättande	41
7.2.4 Skapande och fantasi	42
7.2.5 Intresse och motivation	42
7.2.6 Val av sagor	43
7.3 Är det relevant att öka sagornas inflytande i dagens undervisning? .	44
8. Slutsats och diskussion	48
8.1 Sagor som läromedel	48
8.2 Att öka sagoarbete i skolan	49
8.3 Framtida forskning och yrkesroll	50
9. Avslutande reflektion	52
10. Referenser	53
11. Bilaga 1	56
12. Bilaga 2	57

1. Inledning

Om du vill att dina barn ska bli begåvade så ska du berätta sagor för dem.
Om du vill att dom ska bli mycket begåvade så berätta ännu fler sagor
för dem *Albert Einstein* (Eriksson, 1985).

Barndomen och sagornas värld går hand i hand. Genom tiden har sagorna varit en del av redskapen för att nå upp till normer och värderingar. Flera av oss vuxna kommer fortfarande ihåg de sagor som vi hörde eller läste i vår barndom. *Rödluvan och vargen*, *Snövit* och *Pippi Långstrump*, *Peter Pan* och många andra har en större eller mindre plats i våra hjärtan. Vi skrattade och grät med dem, vi var med i deras fantasier och äventyr. Vi lärde oss i många fall om gott och ont, att förstå livet och att hitta vår egen identitet.

För vår del skapade sagostunder en trygghet som vi själva har fört över på våra barn, genom att vid upprepade tillfällen väcka sagornas värld till liv var detta en stund som vi tillsammans såg fram emot varje dag. Sagostunden från vår barndom gav oss en trygghetskänsla som var mycket viktig att ha med sig, för att ha mod att utforska, prova på och hitta sig själv i livet.

Idag är vi vuxna och våra barn får upptäcka sagans underbara värld. Vi betraktar sagor som en stor gåva för undervisning i förskola och skola, där det läggs stor vikt på att arbeta efter värdegrunden, utveckla identitet och samarbetsförmåga samt öka kreativiteten hos eleverna. I *Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshemmet 2011* kan man läsa att: ”Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva ska varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga.” (Skolverket, 2011:9).

Att använda sig av sagor på ett varierande sätt kan ge pedagoger möjlighet att skapa förutsättningar till kunskapsutveckling. En viktig motivation för att inhämta kunskap i olika ämnen som exempelvis språket är kreativitet och intresse. Högläsning, diskussioner som väcks och kreativa efterföljande uppgifter kan vara några sätt att utveckla språket genom tal och skrift. ”Att lyssna på och samtala om berättelser och sagor utvecklar språket. Det ger stimulans för fantasin och skapar nyfikenhet inför det skrivna språket. Sagans värld är en omistlig del av vårt kulturarv[...]” så här beskrivs arbetet med sagor i *Allmänna råd från socialstyrelsen* (1987:31).

Gott och ont, magi och uppfinningsrikedom, heroiska varelser och väsen, allt detta tänks som lockande för barnens intresse och kan väcka fantasi och nyfikenhet. Med tanke på detta

kan innehållet i en saga ses som en inspiration och motivationskälla till att lära sig med lust och glädje.

Denna studie handlar om hur sagor kan ge möjlighet att inverka på elevernas lärande och skapa förutsättningar för en kreativ utveckling. Som blivande lärare anser vi att sagoarbete har stora möjligheter att hjälpa till att motivera i elevernas lärande. Vi vill undersöka om det är relevant att öka sagans inflytande i undervisningen och om sagoarbete kan hjälpa eleverna att ta till sig kunskap på ett lustfyllt sätt.

I läroplanen för grundskolans värdegrund står det att utbildningen ”[...] ska främja alla elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.” (Skolverket, 2011:7).

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med vårt arbete var att undersöka sagornas möjligheter för elevernas lärande och utveckling i grundskolan. Vilka sagor eleverna tycker om och vilka sagor lärarna använder i sin undervisning. En viktig aspekt av vårt arbete var sagans inflytande för att skapa motivation och kreativitet i dagens pedagogiska verksamhet. Vi ville också se närmare på om det finns en betydelse med att öka användandet av sagor som ett komplement i undervisningen. I studien ingår en historisk bakgrund som tittar på sagornas användande över de sista 200 åren.

Våra frågeställningar:

1. Vilka är sagans möjligheter att påverka elevernas lärande och skapa förutsättningar till utveckling?
2. Är det relevant att öka sagornas inflytande i dagens undervisning enligt elever och lärare?

2. Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgången är uppdelad på tre större avsnitt som i sin tur omfattar mindre delar uppdelade efter innehåll. I det första avsnittet kan man se ett historiskt perspektiv med fyra kända sagor *Rödluvan och Vargen*, *Den fula ankungen*, *Nils Holgerssons underbara resa* och *Pippi Långstrump*. Därefter kommer ett avsnitt med *Saga som läromedel* där vi inriktade oss på den tidigare forskningen och teorier som kan förklara sagans möjlighet att öka elevers lärande och motivation, samt öka kreativitetsförmågan. De tre författare som vi har använt oss mest av är: Lev Vygotskij, Bruno Bettelheim och Marie Lindhagen. Lev Vygotskij (1896-1934) var en rysk psykolog som lade grunden till kulturhistorisk teori med inriktning på pedagogik. Vi går igenom hans tankar om moral, kreativitet, intresse och sagor i vår studie. Bruno Bettelheim (1903-1990) var en psykolog som år 1976 kom ut med sin bok *Sagans förtrollade värld*, boken väckte intresse för folksagor som ett medel för barnens identitetsskapande och problemlösande. Marie Lindhagen är specialpedagog och har bland annat skrivit boken *En säck full med sagor* (1993) och har i många år arbetat med sagoprojekt i olika former. I sin bok beskriver hon ett stimulerade läs- sagoprojekt i en grundskola och visar på sagans möjligheter som en resurs i pedagogik.

2.1 Sagans historiska tidslinje i Skandinavien

Det var en gång... Med de orden börjar för det mesta en spännande resa till sagovärlden. Med samma ord vill vi börja vår tidslinje som ur ett historiskt perspektiv belyser sagans vandring de senaste 200 åren.

Ingen konkret information finns om när man började berätta sagor, men dessa har funnits med oss sen väldigt långt tillbaka i tiden. Folk hittade på sagor som muntligt återberättades från den ena till den andra och de spreds sedan genom kulturer och länder i generationer.

Nettervik nämner *I barnbokens värld* att ”Sagan som företeelse är urgammal, kanske lika gammal som människan.” (Nettervik, 2002:28). De tidigaste sagorna var orienterade mot vuxna lyssnare som sedan anpassades med sagans innehåll och språk till de små och större barnen (Lindhagen, 1993:12).

Tidslinjen börjar med några berättelser i sagoform som blev nedskrivna, och som överlevt till vår tid. Dessa former av sagoberättelser anses betydelsefulla för sagoutformningen i Europa.

Enligt Lindhagen (1993:9f) är den äldsta sagan som man funnit nedskrivna *Sagan om de två bröderna*, en ca 3 000 år gammal papyrusrulle återfunnen i Egypten. Denna saga är fortfarande

levande och finns i många variationer över hela världen. De tidigaste berättelsetraditionerna i Skandinavien är myter, legender och episk poesi. En del av de populäraste berättelserna kommer ursprungligen från Island. Denna konstnärliga form var samlad i två böcker som tillhörde c:a 1100-talet. *Eddan* uppdelades i poetiska *Eddan* eller *Sämunders Edda* som sammanställdes på 800- 1000- talet, samt den prosaiska *Eddan* även kallad *Snorres Edda* ifrån 1200-talet. Poetiska *Eddan* innehåller mestadels fornnordisk mytologi, som den tappre Sigurd och hans möte med draken och sköldmön Brynhildr. Den prosaiska *Eddan* berättar bland annat om hur världen byggdes upp och sagokungen Gylfes besök hos asarna (Walette, 2004:35). En av de viktigaste uppmaningar i dessa berättelser är att förmedla tidens tolkning av gott och ont, rätt och fel samt presentera ett ”rätt” levandesätt och förklarande av världens uppkomst (Nettervik, 2002:34f).

Till de tidiga traditionella berättelseformerna hör fabler som ingår i enepisodiska berättelser, det vill säga berättelser i sagoform som är grundade på en episod. Fabler skrevs på vers eller prosa. Ett kännetecken för fabler är att djur, växter och saker kan vara huvudpersoner samt prata och äga mänskliga egenskaper (Lindhagen, 1993:10, Edström, 1994:14, Nettervik, 2002:17). ”Det karakteristiska för den pedagogiskt använda fabeln är att den avslutas med en klart angiven moralisk tillämpning (sedelära).” (Klingberg, 1968:19). Detta kan visas genom att stark, klok besegrar svag, dum som en nyttig lärdom, till exempel den som gapar efter mycket mister ofta hela stycket (Edström, 1994:14, Nettervik, 2002:17).

Den första svenskspråkiga fabelsamlingen med titeln *Hundrade Esopi fabler* gavs ut 1603 i Stockholm (Zillen, 2005:5).

Under medeltiden fick bibeln en stor betydelse och de bibliska berättelserna anpassades till barn. Det menades att historiska och mytiska gestalter var avsedda att ge barnet mönster och ideal i livet. Genom att ge goda kontra fränstötande exempel skulle barnet uppfostras i kristna traditioner. En av dessa biografisamlingar kom ut på 1670-talet *A token for children* som skrevs av James Janeways, den översattes till svenska 1746 och kallades *Andelig exempelbok för barn* (Nettervik, 2002:15f).

2.1.1 Folksagornas ursprung

”Ingen typform har betytt så mycket för barnberättelsen som folksagan.” (Edström, 1994:19). Folksagor till skillnad från fabler innehåller fler episoder och har ett optimistiskt slut. Liksom fabler innehåller folksagor sensmoral som ofta visar på tidens regler och normer.

Grunden till en flerepisodisk saga, det vill säga sagor som innehåller fler än en episod, ligger i ett återkommande mönster. Det är oftast en hjälte som lämnar sitt hem för att ta sig an en svår uppgift, under tiden råkar hjälten ut för olika svårigheter och möter då olika medhjälpare, oftast med magiska krafter (Edström, 1994:20). Det kan också finnas andra typiska mönster såsom drastiska förvandlingar där grodan blir en prins eller råttan blir prinsessa. För det mesta kan man finna ett överdåd av mat, dryck och kläder. Ett annat utmärkande drag för en folksaga är att gestalterna inte beskrivs, utan karakteriseras genom sina handlingar (Nettervik, 2002:35). Detta budskap som folksagorna vill förmedla beskriver Bettelheim (1976:8) med att livet innehåller prövningar och ibland orättvisa strider men att det går att övervinna detta om man inte viker undan utan modigt tar tag i problemen.

Charles Perrault skrev en känd sagosamling med titeln *Histoires ou Contes du Temps Passe aves des Moralites*. Boken översattes till svenska 1697 med titeln *Gåsmors sagor* och där kan man finna sagor som *Askungen*, *Mästerkatten i stövlarna* och *Rödluvan och vargen*. Denna översättning var endast avsedd för vuxna (Lindhagen, 1993:13).

Folksagor har inte alltid varit välsedda. I Frankrike på 1600- talets slut berättades folksagor bland tjänstefolkets barn, men överklassen ansåg att detta var skadligt för deras barn och försökte stoppa berättandet (Lindhagen, 1993:13).

Under romantiken i början av 1800-talet (Lindö, 1986:16), som präglades av nya uppfattningar om fantasi och känslor. Kom ett nytt synsätt på barnet, som det naiva och oskuldsfulla vilket stod närmare naturen än den vuxne. Sagor började anses som lämpliga och utvecklande för barnets fantasi och känslor och började bearbeta dem till sagor mer anpassade för barn (Kåreland, 1994:28f).

2.1.1.1 *Bröderna Grimm - Rödluvan och Vargen*

År 1812 och 1815 kom Jacob Grimm (1785-1863) och Wilhelm Grimm (1786-1859) ut med en sagosamling som var mer anpassad för barn. Bröderna Grimm ägnade sina liv åt att samla in, bearbeta och nedteckna folksagor på ett barnvänligt sätt. De tonade ner de sociala konflikterna och den sexuella symboliken. Deras sagosamling var avsedd för alla åldrar (Nettervik, 2002:30f). Bröderna Grimms förläggare menade emellertid att det skulle finnas en varningstext på böckerna, att det låg på föräldrarnas ansvar att ta bort olämpliga bitar som till exempel avskurna hälar och elaka styvmödrar. Detta gick inte bröderna med på ty de menade att sagorna ”genom sitt genuina ursprung gav sådan kunskap om det gudomliga och andliga i tillvaron att denna borde framföras oförvanskad.” (Nettervik, 2002:30f). Lämpligheten av Bröderna Grimms sagor till barn väckte dock en mängd debatter under 1900-talet vilka är

aktuella än idag. ”Det pedagogerna i vår tid har haft olika uppfattning om gäller bland annat sagornas eventuella skrämmande effekt.” (Nettervik, 2002:30f). En sådan skrämmande effekt kan vara hotet att bli uppäten som är fallet i *Rödluvan och vargen* (Bettelheim, 1982:203).

I boken *Sagens förtrollande värld* förmedlar Bettelheim (1982:200) sin syn på bland annat vikten av ett lyckligt slut på en saga. Sagan om *Rödluvan och vargen* finns i flera varianter. Den första som skrev ner och bearbetade denna saga var Charles Perrault. Den mest populära varianten är dock ifrån Bröderna Grimms samling, med ett lyckligt slut. Rödluvan och hennes mormor blir kvar med livet i behåll och vargen får sitt straff. I den tidigare sagosamlingen av Charles Perrault är det vargen som är en segrare och sagan saknar ett lyckligt slut. Edström anser (1994:21) att de lyckliga slutet och inneboende optimism är en viktig del i barnsammanhang för att skapa en känsla av trygghet och tröst.

Folksagornas huvuduppgift var att lära ut tidens normer och värderingar och i *Rödluvan och Vargens* fall blir sensmoralen att snälla flickor ska lyssna på sina föräldrar annars går det illa (Bettelheim, 1982:201f). Moralen som sagor innehåller ansågs viktig för folkets barn och sagorna användes som ett medel för uppfostran (Edström, 1997:30). Denna sagosyn fortsätter långt in på 1900-talet där hjältar och hjältinnor fungerade som moraliska vägledare i berättelser för barn och ungdomar. Exempel på sådan vägledning kunde vara att: den som illa gör, han illa far, och att: är du skötsam, får du din belöning (Nettervik, 2002:10).

2.1.3 Konstsagornas utveckling

Termen konstsaga tillhör sagor som har angiven författare. En konstsaga var medvetet nyskapad och uppbyggd på sagans form och mönster. Den växte fram ur gamla myter och sägner samt från folksagan. Konstsagan beskriver äventyr med mer eller mindre innehåll av onaturliga krafter och händelser.

I konstsagan handlar hjältarna mer självständigt och kan nämnas vid namn. Intresset ökade med konstsagens framväxt och sagorna rekommenderades som passande läsning för barn. Detta gjorde att produktion av barnlitteratur och framför allt sagoböcker ökade (Nettervik, 2002:35f, Lindö, 1986:15).

2.1.3.1 Hans Christian Andersen - *Den fula ankungen*

En av de första kända författare som fått sina idéer från folksagor och som lyckades hitta sin egen personliga stil var Hans Christian Andersen (1805-1875). Flera av Andersens sagor har sin beröringspunkt i folksagan (Nettervik, 2002:41). I hans sagor införlivades folksagornas

motiv- och formelskatt (Edström, 1994:22) och genom Hans Christian Andersen "[...] förvandlades sagoskrivandet till en erkänd litterär konstart, som direkt vände sig till barn." (Lindhagen, 1993:20). Andersen använder språket på ett mer begripligt och direkt sätt för barnen, som ligger nära till talspråket. Med frågor och uppmaningar bygger han en relation mellan läsare och saga. Den första sagobok som kom ut år 1835 av H.C.Andersen är *Eventyr fortalte for børn*. I sagan *Den fula ankungen* berättar han om den lilla ankungen som blev utstött från de andra djuren som bodde på gården. Under sagans gång utvecklades ankungen till en vacker svan och fick revansch. Den här sagan berättar inte bara om den fula ankungen, utan om Andersens egna svåra barn- och ungdom menar Nettervik (2002:41f).

2.1.3.2 Selma Lagerlöf - Nils Holgerssons underbara resa

I början av 1900-talet fick Selma Lagerlöf (1858-1940) i uppdrag av folkskolan att skriva en geografisk läsebok. Selma Lagerlöf skrev en lärobok i sagoform med titeln *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Boken kom ut i två delar år 1906-1907. Det är en saga om en olydig pojke vid namn Nils, som på sin långa och spännande resa genom Sveriges landskap dels får kunskap i geografi och historia, dels lär sig att bry sig om andra och vara snäll (Nettervik, 2002:49). Edström uttrycker detta med att "Nils lär sig Sveriges geografi och kultur i samma takt som hans läsare avses göra det." (Edström, 1994:31).

Boken har en moralisk grund, utan mening att skrämma barnet. Fantasin, flykten och upptäckandet är den viktigaste utmaningen i boken. Den handlar om ärlighet, vänskap, att hålla sitt ord, om frihet och om att våga. Sagan var inriktad till barn i 9-årsåldern, men de mindre barnen hade också möjlighet att genom skolan få följa Nils Holgersson på hans äventyr (Edström, 1997:32).

2.1.3.4 Astrid Lindgren - Pippi Långstrump

Astrid Lindgren (1907-2002) är en av de mest kända författarna i Sverige. Hennes böcker är utgivna och omtyckta i många länder (Svensson-Rune, 2000:6f). Boken om *Pippi Långstrump* kom ut 1945 och träffades av en del negativ kritik, att ge barnet en sådan förebild som Pippi.

Sagan hade inte den etik och moral som var vanlig vid denna tid. Pippilotta Viktualia Rullgardina Krusmynta Efraimdotter Långstrump är ouppfostrad och olydig och saknar respekt för vuxna, men hon är mycket snäll och kreativ. En sådan fristående och självständig karaktär som Pippi var svår att acceptera (Nettervik, 2002:10f).

Ungefär vid samma tid som *Pippi Långstrump* ges ut, utvecklades vetenskapen inom bland annat psykologi och pedagogik. Med en ny syn på barnet ansågs det att barn har behov av frihet och uppror. Man började se på barnen som individer (Ödman, 2007:17). Den nya synen på barn stod mot de gamla auktoritära uppfostringsmetoderna, enligt vilka barn skulle uppfostras till lydighet, vara begränsade av regler och hur man skulle bete sig.

Boken *Pippi Långstrump* med en sådan karaktär som Pippi kom som en protest och en röst för barnens rätt (Nettervik, 2002:10f). Ewa Sällberg gick i en debatt om barnuppfostran hårt åt Lindgren och skrev en insändare i *Husmodern* våren 1948:

Det är ganska tjatigt att ideligen höra talas om barnens rättigheter. Det är sannerligen inte underligt om de blir självmedvetna och svårhanterliga med all den propaganda, som görs för dessa deras rättigheter. Deras mest älskade bok för närvarande – bestseller alltså – handlar om en ung dam, Pippi Långstrump, som gör precis vad som faller henne in. Hon är inte uppfostrad i frihet ens, hon är inte alls uppfostrad (Sällberg citerad i Strömstedt, 1977:254f).

Astrid Lindgren menar enligt Strömstedt att när världen är full av skrämmande och okända ting, är det inte lätt att vara liten. Lindgren ger sin syn och sina tankar om barnuppfostran ”Allting gammalt är så nytt för en liten fattig glytt, som kom i jåns till jorden.” Hon menar också att ”[...] allt vad den fattige glytten har att lita till är de vuxna, som redan har levt så länge och vet så mycket.” (Strömstedt, 1977:255). Astrid Lindgren respekterade barn som individer, och visade på att de bör bemötas med respekt, som en förutsättning för att de ska kunna utvecklas till fantasifulla och innovativa vuxna (Ödman, 2007:11). Med *Pippi Långstrump* avslutas härmed tidslinjen om sagor.

2.2 Saga som läromedel

Fairy tales are unique, not only as a form of literature, but as works of art which are fully comprehensible to the child, as no other form of art is. As with all great art, the fairy tale's deepest meaning will be different for each person, and different for the same person at various moments in his life. The child will extract different meaning from the same fairy tale, depending on his interests and needs of the moment (Bettelheim, 1976:12, se även Bettelheim, 1982:19).

Steg efter steg går vi härmed igenom olika möjligheter som kan ge ett arbete med sagor pedagogiskt syfte. Detta för att se om det är utvecklande för eleverna och kan uppfylla de krav som ställs till skolan utifrån läroplanen. ”Skolan ska stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt vilja till att pröva egna idéer och lösa problem.”

(Skolverket, 2011:9). Sagoformer i läroprocessen har en lång tradition och började användas tidigt i undervisningen.

Fabler användes som inlärning av normer, värderingar och regler, som att arbeta flitigt, att vara hjälpsam och att inte slösa med tiden. Den första läroboken *Fosterländsk läsning för barn och ungdom* utgavs år 1868 av Artur Hazelius. Han ansåg att sagor och sägner innehöll en rik fantasikälla som var själsligt och estetiskt bildande och borde vara med i en lärobok (Nettervik, 2002:18f, 46f).

Under 1700-talet sågs stora förändringar i yrkesliv och familjeliv. Barnet ansågs beroende av hjälp ifrån skolans håll för att få en överblick och förståelse om samhället. De behövde gemenskap och stöd i utvecklingen för att tänka kritiskt, diskutera och få en överblick av värderingar i samhället. Läsningens betydelse erkändes för att tillägna sig kunskap och moral. Det hade också under upplysningspedagogikens epok börjat pratas om ett mildare förhållningssätt som att förena nytta med nöje (Svenska barnbokinstitutet och statens kulturråd, 1987:10f).

Lindhagen (1993:41,65) menar att samspelet mellan fantasi och kreativitet är viktigt för att skapa motivation i lärandet. När eleven efter en sagoläsning får återberätta, diskutera eller arbeta kreativt kan dess förmågor utvecklas.

”Sagan utvecklas på ett sätt som stämmer med barnens sätt att tänka och uppleva världen, det är därför den är så övertygande för dem.” (Bettelheim, 1982:57).

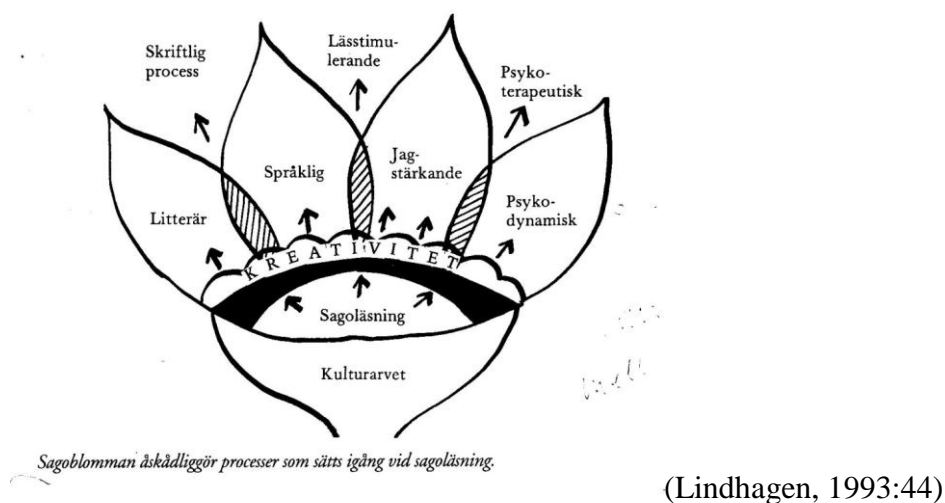
2.2.1 Läsning och berättande av sagor

Många barn som idag är uppväxta med TV och dator kan finna det svårt att sitta tyst och stilla, vilket gör det mycket svårare att få dem som aktiva lyssnare, anser Marie Lindhagen (1993:66). Genom att läsa något spännande, finns det möjlighet för pedagogen att påkalla elevernas uppmärksamhet och ge eleven upplevelser som ökar intresset för litteratur och läsvilja. Lindhagen menar också att arbete med sagor kan berika barnet tidigt både kognitivt och emotionellt i sitt kulturarv (Lindhagen, 1993:44,48). I Skolverkets läroplan (2011:9) bekräftas vikten av att överföra kulturarvet till elever: ”Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa.” Unesco (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) ger en utförlig förklaring av begreppet kulturarv:

Cultural heritage does not end at monuments and collections of objects. It also includes traditions or living expressions inherited from our ancestors and

passed on to our descendants, such as oral traditions, performing arts, social practices, rituals, festive events, knowledge and practices concerning nature and the universe or the knowledge and skills to produce traditional crafts (*Unesco, What is Entangible Cultural Heritage?*).

Sagoläsning i förskola eller grundskola är inte bara att fylla ett tomrum utan frigör en rad olika processer. Lindhagen visar på dessa olika pedagogiska funktioner med en bild av en sagoblomma:

Med kulturarvet i grunden kan man på bilden se hur Lindhagen (1993:43ff, 56) menar att sagoläsning kan fungera som ett stimulerande medel. Den visar på hur litterära, språkliga samt jag- stärkande och psykodynamiska processer kan stimuleras.

Lindö (1986:34) anser att läsning har ett samband med tanke, tal, bild och skrift vilket gör att ord och begreppsförråd ökar, detta kan i sin tur leda till att underlätta barnens tal, läs- och skrivinläring.

2.2.2 Språk- och skrivutveckling

Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva ska varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga (Skolverket, 2011:9).

Språket är en av de mest invecklade funktionerna hos människan, menar Lindö. Den optimala inläringen sker i samband med möjligheten att använda alla sinnen. Samtliga sinnen används när man bygger upp sitt ordförråd (Lindö, 1986:27). Enligt Auraldsson (2009:85) har de barn

som lyssnat på berättelser eller själva läst böcker ofta ett rikare ordförråd. Mycket av hur språket låter och är uppbyggt lär de sig utan att tänka på det menar hon. Barnen som får börja lyssna på sagor och berättelser tidigt lär sig att förstå helheten i en berättelse även om det kan finnas vissa ord de inte förstår.

Utvecklande bild- och talspråksövningar med eleverna kan underlätta processen för läsinlärning. Genom att grunda läsinlärning på kända begrepp och symboler från bland annat sagor där texterna känns betydelsefulla, kan man göra inlärning av läsning mycket enklare för eleverna (Lindö, 1986:34). Många sagor har upprepningar eller begränsat ordförråd som också underlättar inlärning. Genom sagoläsning får barnen lyssna till ett välformulerat rikt poetisk språk som kan öka den språkliga medvetenheten (Lindhagen, 1993:52f). Detta språkliga uttrycks- och framställningssättet kan automatiskt inhämtas av eleverna och hjälpa till att öka ordförrådet menar Lindhagen (1993:43ff, 56).

2.2.3 Skapande

Eleverna ska få uppleva olika uttryck för kunskaper. De ska få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet. En harmonisk utveckling och bildningsgång omfattar möjligheter att pröva, utforska, tillägna sig och gestalta olika kunskaper och erfarenheter. Förmåga till eget skapande hör till det som eleverna ska tillägna sig (Skolverket, 2011:10).

Fantasi kan ge möjlighet att bearbeta erfarenheter och existerande behov, menar Lindö (1986:24) och kan bli kreativt om det innehåller ett mål.

Ett välkänt sätt att arbeta med sagor är att göra något skapande med exempelvis bild eller gestaltning efter en stund med sagoberättande. Sagans gestaltning kan hjälpa barnen att vara friare i sin kraft att våga utforska, förstå och vara sig själva. I kreativiteten får alla sinnen möjlighet att arbeta tillsammans. Sagoläsning anses enligt Lindhagen (1993:45) som en betydande källa för skaparkraft och fantasi och kan användas både i lek och konstnärliga syften.

Bild och ord som återger och utfyller sagans symbolspråk är en bra förutsättning till skapande anser Lindö. Därtill hjälps eleven att behandla nya upplevelser och träna upp minnet vilket är avgörande för deras begrepps- och språkutveckling. I sina bilder och annat skapande kan barnet spontant uttrycka detta som den inte kan sätta ord på.” Yngre barn (4-8 år) har sin egen logik och de tycks intuitivt förstå sagans värld och skapa själva i samma anda. I sin

symbolform tar de upp människans avgörande erfarenheter för tillväxt och utveckling.” (Lindö, 1986:29ff).

Lindhagen uttrycker sagoläsningens fördelar med bland annat utveckling av kreativitet:

I kreativitetens förlängning ser vi hur eleverna genom att utnyttja sin fantasi, som stärkts genom sagoläsning, även förbättrar sina kognitiva resultat i andra skolämnen, exempelvis matematik. Barnens problemlösande förmåga har således utvecklas med sagans hjälp och de nybildade kreativa processerna (Lindhagen, 1993:46).

2.2.4 Regler, normer och personlighet

”Skolans mål är att varje elev har fått kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skolan och i samhället.” (Skolverket, 2011:13)

Regler, normer och värderingar som vi medvetet eller omedvetet tillägnat oss i vår barndom har vi med oss i vårt förhållandesätt senare i livet. Sagornas innehåll kan hjälpa barnen i problemlösning och med identitetsskapande (Lindhagen, 1993:59). Sagan behandlar olika situationer och sammanhang som tolkas olika av varje läsare eller lyssnare. Detta kan ge var och en en möjlighet att ta till sig vad som behövs just för tillfället hos varje enskild individ (Lindö, 1986:21). Barnet identifierar sig ofta med huvudpersonen i sagan och det är viktigt att huvudpersonen i slutet av ett äventyr står som segrare (Lindö, 1986:15).

Vid högläsning, när eleverna får möjlighet att läsa för varandra eller för hela klassen, kan de använda texten på sitt eget sätt och läsa med olika nyanser i rösten. Genom att våga läsa högt stärks barnens självförtroende och fantasiförmågan stimuleras (Lindhagen, 1993:54ff).

Bettelheim menar att sagor talar direkt till barnens tankar:

Like all great art, fairy tales both delight and instruct; their special genius is that they do so in terms which speak directly to children. At the age when these stories are most meaningful to the child, his major problem is to bring some order into the inner chaos of his mind so that he can understand himself better- a necessary preliminary for achieving some congruence between his perceptions and the external world (Bettelheim, 1976:53).

I sagoläsning påverkar sagoberättare, saga och eleven varandra. Den trygga relation som skapas kan i sin tur bygga upp förutsättningar för social- och emotionell utveckling. Genom att läsa och diskutera sagor från olika länder och kulturer får barnen ta del av olika kulturarv och skapa större förståelse för olika kulturers särart. Detta ger möjlighet till den sociala utvecklingen och främjar även identitetsskapande (Lindhagen, 1993:44f). Känsla, fantasi och

intellekt är viktiga inre egenskaper som behövs för att stärka oss i livets utmaningar på ett positivt sätt menar Bettelheim (1982:10).

Med ett medvetet val av litteratur och genomtänkt genomförande av ett sagoarbete har pedagogen möjlighet att hjälpa elever med deras identitets skapande (Lindhagen, 1993:43f).

2.2.5 Effektivt sagoarbete i skolan

Avslutningsvis beskriver vi de punkter som Marie Lindhagen (1993:61) anser viktiga för att leda sagoarbete i skolan på ett effektivt sätt. Hon menar att pedagogen bör anpassa sagoarbetet utgående från behov och förutsättningar hos varje elev och med medvetenhet om elevers starka sidor stimulera dess inlärande för alla sinnen. Pedagogerna bör samarbeta över gränserna i de olika ämnena, så att en helhet kan uppstå. Lämpliga lektioner för att använda sagotema kan vara bl.a. Svenska, SO, Matematik, Gymnastik och Musiklektioner. Lindhagen menar att pedagogerna bör ha både en gemensam grundsyn och ett liknande förhållningsätt i verksamheten. Ett projekt bör pågå en längre tid, gärna terminsvis. Uppföljningsarbete och en röd tråd genom de olika temana är också av betydelse.

För att göra sagoläsning samt berättande till en spännande och givande undervisning bör det finnas ett medvetet val av litteratur och en genomtänkt planering om hur undervisningen framförs. (Lindhagen, 1993:43ff)

Pedagogen bör räkna med att elevens föreställningsvärld är individuell och kan skilja sig åt från elev till elev, beroende på vilka erfarenheter de har. Pedagogen och eleven kan uppfatta berättelsen olika. Genom återberättande och diskussioner efter en sagoläsning kan pedagogen ta del i hur eleven uppfattat sagan och också förklara sin egen synpunkt på den. (Auraldsson, 2009:78)

Lindö understrycker vikten av berättarteknik. Hon säger att berättaren måste vara förtrogen med sagan och kunna berätta den utan bok eller bild, för att kunna improvisera, förkorta eller förlänga allt efter situation. Bilder i samband med berättelse minskar elevens uppmärksamhet och skapande av inre bilder. Hur eleven sitter är också viktigt. Att sitta i en ring nära varandra underlättar ögonkontakt och ger en känsla av trygghet och gemenskap (Lindö, 1986:40f).

3. Jean Piaget

Jean Piaget (1896-1980) var en schweizisk barnpsykolog som utforskade barnens utveckling och tänkande. Han ansåg att barnet under sin utveckling passerar genom olika steg, efter ett visst mönster. Människans kognitiva utveckling delade Piaget i fyra faser: *sensomotoriska perioden* (0-2 år), *preoperationella perioden* (2-6 år), *konkreta tankeoperationernas period* (7-11 år) och *abstrakta tänkandets period* (11-16 år). Vi inriktar oss på det animistiska tänkandet som ofta tar sin början i den *preoperationella perioden*. Det animistiska tänkandet kan vara kvar fram till puberteten (Cronlund, 1994:35ff). I det animistiska tänkandet hos ett barn menar Piaget att det är naturligt för barnet att exempelvis en sten eller en blomma är levande. Stenen behöver flyttas för att få en annan utsikt eller blomman behöver sällskap av andra blommor för att inte känna sig ensam.

Det finns ingen skarp gräns eller ifrågasättande, menar Piaget, för vad som är levande eller dött i barnens animistiska tänkande, olika ting antar mänskliga attribut som vilja, begär eller medveten aktivitet. Piaget observerar en liknande händelse med ett barn som är orolig för sin docka, att den ska ha mycket ont när den är på lagning (Piaget, 1960:208, 210f).

Animistiskt tänkande i denna ålder är enligt Piaget ingenting som barnet finner konstigt men med tid och erfarenhet ändras dessa tankar:

[...]until the ages of 5-7 that children start asking questions as to how far things are alive and conscious, while before this age they appear entirely untroubled by such questions as if their solution was too obvious to present any problem (Piaget, 1960:213).

Bettelheim (1982:57) tolkar Piaget på så vis att barnet känner igen sina tankar om verkligheten i sagovärlden. Vuxnas referensram skiljer sig från barnets och i det animistiska tänkandet kan barnet genom sagorna få mer tröst och förklaring till sin uppfattning av världen.

Sökandet efter rationella förklaringar infinner sig när barnet får mer erfarenhet och behöver förstå världen på ett mer realistiskt sätt:

In other words, it becomes more and more necessary to correct appearance and this requires the formation of relationships among, or the reciprocal assimilation of, various points of view (Piaget, 1976:381).

4. Lev Vygotskij

Genom kulturhistorisk teori utvecklar Lev Vygotskij sina pedagogiska idéer med grundtanken att interaktion mellan utveckling och undervisning är förutsättningen för lärandet. Lev Vygotskij menar att ”Elevens tänkande är socialt och kulturellt bestämt.” (Lindqvist, 1999:8) Här tar vi upp några av hans tankar om intresse, kreativitet, moral och saga.

4.1 Intresse

Vygotskij menar att i uppfostran och lärande spelar intresse den viktigaste rollen för elever:

Sålunda är intresset som den naturliga drivkraften för barnets beteende, och den är ett pålitligt uttryck för instinktiv strävan, ett tecken på att barnets verksamhet sammanfaller med dess organiska behov. Därför kräver grundregeln att hela utbildningssystemet och undervisning byggs upp med noggrann hänsyn till barnens intressen (Vygotskij i Lindqvist, 1999:55, Vygotskij, 2008:101).

Denna tanke utvecklar Vygotskij med att pedagogen skall planera sin undervisning med hänsyn till barnens intresse, samt försöka väcka och rikta elevernas intresse mot rätt håll.

Man bör börja med att undervisa barnen med det som de känner till och som kan väcka deras naturliga intresse för att sedan fortsätta mot det mer avancerade (Vygotskij, 2008:103f, se även Lindqvist, 1999:57f). När eleven är intresserad följer aktiviteten naturligt, då blir pedagogens roll att leda och styra upp aktiviteten (Vygotskij, 2008:104). Vygotskij menar att för att något ska vara intressant för barnet krävs både något gammalt och känt för barnet och något som är nytt. Båda behövs för att väcka intresse för ett ämne eller aktivitet (Vygotskij, 2008:143).

4.2 Kreativitet och fantasi

Kreativitet kallar vi en sådan mänsklig aktivitet som skapas av någonting nytt, oavsett om det skapade är ett ting i den yttre världen eller en konstruktion av intellekt eller känslan, en konstruktion som bara existerar och ger sig till känna i människans inre (Vygotskij, 1995:11).

Mänskliga handlingar uppdelas huvudsakligen i två kategorier: återskapande eller reproduktiva aktiviteter samt kombinatoriska eller kreativa. Återskapande eller reproduktiva

aktiviteter skapar inte något nytt, grunden för detta är mer eller mindre en exakt upprepning eller reproducering av det som redan finns. Kombinerade eller skapande verksamhet är resultatet av en aktivitet som inte återskapar tidigare erfarenheter, utan skapar nya alster. (Vygotkij, 1995:11ff)

”Det är just människans kreativa aktivitet som gör henne till en framtidsinriktad varelse, som skapar sin framtid och samtidigt förändrar sin nutid.” (Vygotkij, 1995:13) I vardaglig term menas med fantasi något som inte är sant, som är överkligt. I själva verket är fantasin grunden för all kreativ verksamhet, vilket möjliggör konstnärliga, vetenskapliga och tekniska uppkomster. (Vygotkij, 1995:13) Kreativitet finns inte bara när man skapar stora historiska verk, utan överallt där människor föreställer, kombinerar, förändrar eller skapar något nytt. (Vygotkij, 1995:14f) Hos barn finns kreativa processer i full kraft vid mycket tidig ålder. En viktig fråga i pedagogik och barnpsykologi är frågan om utveckling av kreativitet, och vikten av skapande arbete för övergripande utveckling och mognad hos barnet. Förmåga att skapa något ur olika element, förena de gamla med nya kombinationer utgör grunden för kreativitet. (Vygotkij, 1995:15)

Lev Vygotkij lägger stor vikt på fantasi i läroprocessen. ”Fantasin definierar man vanligen som en erfarenhet som är motsatt verkligheten, men den grundas i själva verket helt och hållet på människans reella erfarenhet.” (Vygotkij, 1999:98) Fantasin grundas även på inre känslor och emotionella upplevelser. Fantasi har stor betydelse för att kunna föreställa, förstå och ta till sig kunskap om verkligheten. Fantasin utgår ifrån det välbekanta mot det okända (Vygotkij, 1999:98ff)

4.3 Moral

Angående moral menar Vygotkij, att moral inte ska läras in utan moralisk uppfostran bör vara osynlig och smälta in i normer för beteende, som är etablerade och regleras av den sociala miljön (Vygotkij, 2008:265). Barnet ska uppfostras till en fri människa, som ska handla utifrån det goda. Pedagogerna bör ge barnet förutsättningarna till att handla på ett positivt sätt, att vara ärlig, utan att skrämja det med rädsla för straff (Vygotkij, 2008:266). Beskrivningar av handlingar med nackdelar framkallar en rad föreställningar hos barnet och väcker en tendens för att realisera dem. Det är mer pedagogiskt att beskriva vilka fördelar som finns med att genomföra en handling (Vygotkij, 2008:267f).

Som tidigare nämnts ansågs fabler och sedan sagor som ett medel i uppfostran, presenterat för barnet i olika sedelärande texter. Enligt Vygotkij bör pedagogerna undvika att förknippa

någon slags estetik till moral, eftersom eleverna ofta uppfattar de moraliska innehållen på sitt sätt, utgående från sina naturliga upplevelser. Läraren kan aldrig vara säker på att eleverna uppfattar sedeläran enligt hans förväntningar. Vygotskij nämner till exempel fabeln *Kråkan och räven* där läraren ville framkalla motvilja mot smicker hos eleverna, men eleverna skrattade åt den dumma kråkan och uppfattade räven som en klok rackare (Vygotskij, 2008:283).

4.4 Saga

Enligt Vygotskij anses sagan av samhället för det mesta tillhörande barndomen, som barnets filosofi, vetenskap och konst. Vygotskij menar däremot att sagor inte visar respekt till verkligheten och ger barnet fel uppfattningar om världen med magiska och onaturliga inslag. Barnet kan inte vara likgiltiga inför denna magiska värld, som antingen lockar eller skrämmer. Men om barnet vänjer sig att tro på trollkarlar, på storken som lämnar den nyfödda kan detta lämna sitt avtryck på barnets personlighet, hävdar Vygotskij (2008:309f, se även Lindqvist, 1999:172f). Han är relativt hård mot sagor och menar att de borde tas bort från barnens uppfostran därför att sagan inte är lämplig som en första förståelse av världen”[...] sanningen måste vara grunden för uppfostran från tidigare ålder därför att en felaktig föreställning även är felaktigt beteende.” (Vygotskij, 2008:311, se även Lindqvist, 1999:173f). Han menar enligt Lindqvist att:

Man måste instämma med den åsikt som kräver att man fullständigt jagar ut alla fantastiska och dumma föreställningar som barn brukar uppfostras med. Härvid är det ytterst viktigt att anmärka att mest skadliga är inte bara trolldagarna utan också de dumma traditionella påhitt, som barnjungfrurna skrämmer barnen med, desto mera som många av de bästa pedagoger inte har frigjort sig från sådana (Vygotskij i Lindqvist, 1999:174, Vygotskij, 2008:309).

Vygotskij menar att barnen skall ges en verklig och sanningsenlig tolkning av fenomen i livet. Han menar att barnen inte har något animistiskt tänkande och om sådana tendenser hos barnet utvecklas, faller skulden för detta på de vuxna runt barnet. (Vygotskij, 2008:310, se även Lindqvist, 1999:175). Samtidigt skriver Vygotskij att han inte menar att alla sagor ska vara förbjudna för barn, utan endast de ”[...] som grundas på skadligt fantasi och inte innehåller något annat värde.” (Vygotskij, 2008:311, se även Lindqvist, 1999:176). En grundläggande

regel för konstverk är att det krävs en befriande kombination av element som suddar bort gränsen mellan fiktion och sanning. Problemet är inte om en saga är verklig eller inte, utan att barnet måste förstå skillnaden mellan det påhittade och verkligheten, för att redan från början bygga en verklig förståelse för världen. (Vygotskij, 2008:311f, se även Lindqvist, 1999:176f).

Det är viktigare för barnet att veta att detta i verkligheten aldrig har hänt, att detta blott är en saga, och det lär sig att reagera på detta som på en saga och följaktligen slutar ställa sig frågan om detta kan hända i verkligheten eller inte (Vygotskij i Lindqvist, 1999:176, Vygotskij, 2008:311).

För att dra nytta av en saga krävs inte förtroende för dess innehåll. (Vygotskij, 2008:311, se även Lindqvist, 1999:176). Sagan kan vara ett bra medel för att få ordning på sina känslor. Eftersom känslor och emotioner som vi har alltid är sanna, oberoende av i vilka sammanhang de framkallas. Med detta i åtanke kan en klok saga, som inte realiseras i livet, vara ett bra medel för att barnets känsloliv på ett hälsosamt sätt kan få utlopp. (Vygotskij, 2008:312, se även Lindqvist, 1999:177).

4.5 Piagets och Vygotskijs teorier och deras inbördes relation

Piagets (1976:381) teori om barnets utveckling grundas på ett kognitivt synsätt och passerar genom fyra faser (se s.22 i föreliggande examensarbete) efter ett visst mönster. Vygotskijs (2008:307ff, se även Lindqvist, 1999:175f) teori om barnets utveckling grundas i att en social och kulturell miljö är av betydelse. Utan att nämna att det rör sig om Piagets teori motsätter sig Vygotskij att barnet i en kognitiv utveckling går igenom olika faser i vilket ett animistiskt tänkande är naturligt. Vygotskij menar att detta synsätt är helt fel och hävdar att barnen behöver något surrogat för att tolka omvärlden på sitt sätt eftersom barnet är för litet för att förstå verkligheten. Han hävdar att barn förmår tolka omvärlden realistiskt, emellertid inte allt. Vygotskij anser att barn redan från början bör presenteras realistiska förklaringar av omvärlden. Han menar vidare att barn utvecklar sitt tänkande och uppfattningar om världen beroende på sin sociala och kulturella miljö vid sin uppväxt. Skulle barnet visa en tendens till animism faller ansvaret för detta på de vuxna i barnets närhet.

Piaget menar att med ökad erfarenhet om världen minskas det animistiska tänkandet med ålder och rationella förklaringar. Däremot anser Vygotskij att man kan lyckas med att ändra barns felaktiga uppfattningar med logiska förklaringar och med realistiska exempel. Men att det kan finnas en risk att de gamla och nya erfarenheterna (att barnet tror på tomten och den vuxnes realistiska klagande, vår förklaring) kommer i konflikt vilket kan påverka barnen

psykiskt. Vygotskij (2008:308f, se även Lindqvist, 1999:173) menar att barnet är formbart i de tidiga åren och att det skapar felaktiga riktningar som efter ett antal upprepningar fastnar i nervsubstansen och inte kan försvinna. Det vill säga att i psyket finns det inte något som försvinner helt, allt lämnar ett spår för hela livet och kan framkalla ett oväntat förhållningssätt till bland annat häxor och troll eller rädsla för onaturliga fenomen som kan framkalla exempelvis mardrömmar.

4.6 Resonemang av litteraturgenomgång

Tidigare forskning och teorier som presenterats i föreliggande examensarbete beskriver de möjligheter eller hinder som kan uppstå med att använda sagoarbete i undervisning i grundskola.

Lindhagen (1993:44f) visar med bilden på sagoblomman (se s.18 i examensarbetet) att sagoläsning ökar kreativitetsförmågan vilket i sin tur stimulerar litterär, språklig samt jag-stärkande och psykodynamiska processer hos barnen. Lindhagen menar att detta är viktigt för lärandet och kan leda till en harmonisk utveckling. Vygotskij (1995:11) menar också att kreativitet ligger till grund för aktivitet och skapande och kan se värdet av en kreativ utveckling. Även Lindö (1986:34) menar på att litteraturläsning kan vara till hjälp för barnens skriv- och läsinlärning och kan se ett sammanband mellan läsning och utveckling av tanke, tal, bild och skrift.

Sagoarbete är ett bra sätt att höja fantasin och kreativitetsförmågan och väcka elevernas intresse och uppmärksamhet, menar Lindhagen (1993:48). Barnens intresse för sagor uppmärksammades redan på 1800-talet och under den tiden skrev Bröderna Grimm sin sagosamling med tanke på de mindre barnen. Vygotskij understryker i sin teori hur viktigt elevernas intresse är för att uppnå ett bra resultat i lärandet (Vygotskij i Lindqvist, 1999:55, Vygotskij, 2008:101). Men Vygotskij håller inte med om att sagor är någonting som är lämpligt som läromedel. Däremot menar Vygotskij att sagor kan hjälpa till att bearbeta känslor (Vygotskij, 2008:312, se även Lindqvist, 1999:177). Bettelheim (1982:57) menar att sagor är av betydelse för barnens känslomässiga utveckling. Bettelheim använder Piagets teori om det animistiska tänkandet i sin bok *Sagans förtrollade värld* (1982) och menar där att barn behöver sagor för att förstå världen på ett tryggt sätt då sagornas språk stämmer överens med barnens tankesätt. Hans Christian Andersens sagor låg närmare talspråket och vände sig därför mer till barn. Han byggde upp en relation mellan sagans innehåll och barnets tankar med uppmaningar och frågor (Nettervik, 2002:41f).

Vygotskij (2008:310) anser att barns uppfostran ska bestå av en sanningsenlig tolkning av verkligheten med bra förklaringar. Sagor är enligt Vygotskij (2008:311f) inte till hjälp för att förstå omvärlden utan kan framkalla felaktiga uppfattningar. Han har dock inte något emot själva sagorna, utan är emot sagor som kan ge barnet fel inställning till verkligheten.

Piaget och Vygotskij har olika syn på barnets kognitiva utveckling. Piaget ser människans utveckling som uppdelad i faser (se s.22 i examensarbetet) varav en del av dem innehåller ett animistiskt tänkande. Vygotskij (2008:310) anser att barnets utveckling sker i förhållande till relationer, omgivning och kultur och menar att barnet inte har något animistiskt tänkande.

Som tidigare nämnts anser Vygotskij (2008:311f) att skillnaden mellan verklighet och fantasi måste förklaras vid sagoberättande. Sagor kan i alla fall vara ett verktyg för att bearbeta känslor, men är inte användbart i undervisning, då barnets första förståelse av världen bör vara verklighetsbaserad. Däremot anser Lindö (1986:27), Lindhagen (1993:45,61,52f) och Auraldsson (2009:85) att sagorna har en positiv möjlighet att påverka barnens lärande. De menar att sagoarbete kan hjälpa eleverna att utveckla språk- och skrivförmågor och vara inspiration för skapande arbete. En genomtänkt planering kan med fördel användas i olika skolämne som till exempel matematik eller historia. En tidig lärobok var *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* som inriktades på Sveriges historia och geografi (Nettervik, 2002:49).

Fabler och sagor har med sitt moraliska innehåll under lång tid förknippats med uppfostran och lärande (Klingberg, 1968:19). Vygotskij (2008:283) anser att det är meningslöst att presentera moral med någon form av estetisk verksamhet, därför att pedagogen inte kan vara säker på hur det moraliska innehållet uppfattas av barnen. En saga som ifrågasätter de normer som brukade presenteras som rätt, är *Pippi Långstrump* som kom ut 1945. Sagan om Pippi Långstrump visar på ett annorlunda sätt att se på barndomen och barnens behov och visar på att man ska ta tillvara på barnens rätt (Ödman, 2007:17).

Både Bettelheim (1982:57) och Lindhagen (1993:44f) menar att sagorna kan skapa trygghet och vara till hjälp att bygga upp social- och emotionell utveckling. Lindö (1986:21) och Lindhagen (1993:59) menar att sagorna kan fungera som ett verktyg för att pröva olika roller, se annorlunda problemlösningar och hjälpa barnen att bygga upp en identitet då sagan innehåller olika situationer och sammanhang.

Som slutsats i litteraturgenomgången kan vi se att det finns en del nackdelar med sagoarbete i skolan som att ge elever en orealistisk inställning om världen eller att innehållet kan

uppfattas på ett annat sätt än läraren tänkt. Men fördelarna som vi kan se i tidigare forskning överväger.

5. Metod och Genomförande

5.1 Metodval

Vi har valt att utföra studien med analys av intervjuer och tidigare forskning för att skapa en djupare förståelse inom ett begränsat område. En sådan forskningsmetod kallas kvalitativ. ”Kvalitativ forskning syftar till att klargöra ett fenomenets karaktär eller egenskaper, medan kvantitativ forskning handlar om att fastställa mängder.”(Widerberg, 2002:15). När man ställer frågor inom kvalitativ forskning använder man sig av exempelvis, vad *betyder* eller *handlar* detta om till skillnad ifrån kvantitativ forskning, där man istället frågar hur *vanligt* eller i vilka *samband* något händer (Widerberg, 2002:15). Den kvalitativa metoden passar vår studie som grundläggande forskningsmetod, efter vår frågeställning.

Vi använde oss av en semistrukturerad form av intervju som betyder att vi utgick från ett frågeschema med flexibla och öppna följdfrågor. Tanken med öppna frågor och följdfrågor är att de kan leda till diskussioner i ämnet, och erhålla kvalitativ empiri. Denna metod är lämplig för studien eftersom vi vill få ett mer givande samtal i våra intervjuer som inte begränsas av fasta frågor. Speciellt i intervjuar med barnen är det viktigt att kunna omformulera eller utveckla frågor för en bättre förståelse.

Frågorna som var formulerade för att kunna besvara studiens frågeställningar, ställdes i enskilda intervjuer med elever och lärare. På detta vis byggs det upp ett sammanhängande och meningsfullt samtal mellan parterna. För att inte missa något viktigt i intervjuerna med barn och pedagoger använde vi oss av diktafon. Vid användning av diktafon blir det ett flytande samtal, utan avbrott för nedskrivning av anteckningar. (Patel & Davidson, 2010:83).

Intervjuer med eleverna (se bilaga 1) kan visa hur engagemang och motivation framträder i undervisningen. Intervjuer med lärarna (se bilaga 2) kan ge oss en uppfattning om deras tankesätt angående sagornas betydelse för lärande samt vilka metoder de använder i undervisningen. Efteråt är intervjuerna transkriberade och analyserade.

Vi har valt ut fyra sagor från olika tidsperioder i historien (se s.13 i föreliggande examensarbete) för att belysa sagans väg till barndomen.

5.2 Urval

Utgående från syftet i denna studie var det relevant att använda *Strategiskt urval* till vår insamling av empiri. *Strategiskt urval* brukar användas i kvalitativa studier, som analyserar ett

fenomen, hellre än kvantifierar det. Detta innebär att det väljs ett antal intressanta variabler som kan ha betydelse för svaret (Stukat, 2005:62). Studien är genomförd på en kommunal skola i en stor stad i Skåne. Urvalet inkluderar tre representantgrupper. Elevgrupp 1 består av nitton elever från en förskoleklass (6-7 år). Elevgrupp 2 består av fem elever från fritidshem (6-9 år). Grupp 3 består av fem lärare som jobbar med dessa åldersgrupper. Urvalet av representanter utgick ifrån studiens syfte, det vill säga att de medverkande är antingen elever eller lärare. Samtidigt utgick vi ifrån deras vilja att samverka i vår studie och de möjligheter som öppnade sig i verksamheten.

Intervjuerna utfördes på vår verksamhetsförlagda tid, där elever och lärare kände oss väl vilket gav en öppen dialog. Den största delen av samtalen genomfördes i lugn miljö i ett enskilt rum som tillhör klassrummet för möjligheten till ett personligt svar samt i en aktiv miljö på fritidshemmet. Elevintervjuerna syftar till att få kunskap om hur stort inflytande sagorna har i barnens liv och vilka sagor eleverna tycker om.

Intervjuerna av lärarna genomfördes med tre förskoleklasslärare, en resurslärare i första klass och en dramalärare som undervisar drama/musik i förskoleklass och upp till nian. Intervjuerna med lärarna ska ge oss ett intryck om hur och vilka sagor som används i skolan och vilken inställning och betydelse sagorna har för lärarna. Alla intervjuer är betydelsefulla för att kunna se studien ur olika perspektiv.

Elever och lärare är alla delaktiga för att bygga upp en bra inlärningsmiljö där värdegrunden och värderingar är centrala. Sagor kan vara ett sätt att skapa en trygg och kreativ miljö i klassrummet.

Vårt urval av de fyra sagoböcker som vi använt till grund i vår tidslinje utgick ifrån de sagor som blev nämnda vid intervjuerna och överensstämmer med de tidsperioder som passade för att visa på utvalda punkter i ett historiskt perspektiv.

5.3 Genomförande

Under studiens gång har vi noggrant handskats med empiri därför att den ska vara så tillförlitlig som möjligt. Intervjuerna skedde med utbildade lärare, där flertalet har en lång erfarenhet inom yrket. Intervjuerna med eleverna kan till viss del vara färgad av önskningar ifrån elevens sida om att visa sig kunnig genom att exempelvis säga: ”Jag läser själv”. Det kan också förekomma missuppfattningar vid otydliga svar. Efter att det insamlade materialet blivit transkriberat, letade vi efter mönster, likheter och olikheter.

För att underlätta läsningen av texten i resultatstycket är citat ifrån intervjuerna skrivna på ett läsvänligt sätt. Genomgång av sagans historia och uppkomst i litteraturen gav oss grunden för att bygga upp och utveckla vår tidslinje. Vad de innehöll och om det fanns anknytning till uppfostran och lärande från dåtid till nutid.

Det finns olika sätt att analysera ett material. Vi har valt att koncentrera oss på innehållsanalys vilket innebär att hitta mönster och samband, likheter och olikheter. Innehållsanalys fungerar bra med vår empiri där man samlar in data, transkriberar och försöker hitta mönster som sedan kategoriseras. Till sist utvärderas dessa mönster med hjälp av litteratur och teorier för att leda till ny kunskap (Larsen, 2009:101f).

5.4 Forskningsetiska överväganden

Studien är genomförd med hänsyn till de fyra forskningsetiska huvudkraven som bör uppmärksammas i ett forskningsprojekt.

Informationskravet handlar om att forskaren måste informera om studiens syfte och vad materialet skall användas till. Deltagaren ska informeras om sina rättigheter att påverka sin medverkan i studien och rätten att avbryta sin delaktighet.

Med *Samtyckeskravet* menas att deltagaren medverkar frivilligt. För barn under femton år krävs dessutom tillstånd från vårdnadshavare.

Konfidentialitetskravet betyder att tystnadsplikt och en säker förvaring av materialet beaktas. Namn och platser som kan identifieras får inte användas i studien.

Nyttjandekravet reglerar användningen av materialet. Det insamlade materialet får endast användas i forskningssyfte och ej till kommersiellt nyttjande (*Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*).

Informationskravet och *Samtyckeskravet* uppfylldes genom att alla deltagare var informerade om syftet med vårt arbete och sina rättigheter att påverka sin medverkan. Pedagogerna och barnen informerades också om att det var frivilligt att delta i intervjuerna, och att de när som helst kunde avsluta sin medverkan. Vi fick muntligt tillstånd av pedagoger för att utföra intervjuer och de i sin tur har skriftligt tillstånd ifrån föräldrar.

Med tanke på *konfidentialitetskravet* använder vi fingerade namn på medverkande. Empirin som är insamlad ska endast användas för forskning till examensarbetet.

Nyttjandekravet tas hänsyn till genom att arbetet endast är relaterat till denna studie och inte till något pågående forskningsprojekt.

5.5 Studiens generaliserbarhet

Denna studie kan anses som generell vilket innebär att den kan gälla ett större område, eftersom resultatet kan relaterbart för att se mönster eller skapa idéer och inspiration till vidare forskning eller till planering av sagoarbete i pedagogiska verksamheter. Men eftersom empiri var insamlad på ett begränsat område och sagans inflytande i undervisning kan skilda sig beroende av regioner, kultur, traditioner med mera, kan studien snarare ses som relaterbar vilket anses som en svagare form av generalisering (Stukát, 2005:129)

6. Resultat

Materialet innehåller intervjuer med 19 elever och 5 lärare och var insamlat på en grundskola i Sverige. Två av lärarna är klasslärare till den förskoleklass där 14 av intervjuerna ägde rum. En är speciallärare i drama med projekt i alla klasser på skolan. Där fanns två klasslärare där en arbetar med en förskoleklass och en med en etta. Resultatet presenteras i tre grupper, som är uppdelade på följande vis:

Grupp 1: 14 elever (förskoleklass 6-7,5 år)

Grupp 2: 5 elever (fritidshem 6-9 år)

Grupp 3: 5 lärare

6.1 Grupp 1

På frågan om vilka sagor eleverna kände till (se bilaga 1) nämndes först och främst *Petter och hans fyra getter* av sex elever, därefter kom *Alfons Åberg* som räknades upp av fem elever och *Rödluvan och Vargen* som nämndes av tre elever. Under intervjun talades det också om *Hans och Greta*, *Den elaka grisen* och *Peter Pan* som vardera nämndes av en elev.

När eleverna svarade på frågan om vilken deras favoritsaga är, fick vi svaren *Petter och hans fyra getter*, *Rödluvan och Vargen*, *Bockarna Bruse*, *Peter Pan* och *Alfons Åberg* som omtalades tre gånger. En elev nämnde en faktabok ifrån trafikverket *Leva med döden* som sin favoritsaga. Eftersom Bengt glömt namnet på sin favoritbok fick vi höra innehållet av boken, om en kille och hans flygande matta (Alladin).

En av frågorna var varför detta är deras favoritsaga. För att det enligt de flesta eleverna ska vara en favoritsaga bör den vara rolig och innehålla magi, den kan vara "läskig" och skrämmande ibland, men de ska ha ett lycklig slut. "Jag tycker den är rolig, där vargen äter upp rödluvan och så kommer jägaren och dödar vargen", menar Tim. För att det ska bli en favoritsaga ska drakar och draktämjare vara med, tycker Erik. Linda känner till många böcker om Alfons Åberg och det finns många spöken och kakor i den, detta gör att den är favoriten för henne. Ett mycket tydligt svar fick vi av Bengt, han menade att favoritboken är jätterolig och spännande. Att boken innehåller mycket rörelse, magi, räddningar och "beskyddningar". "Läskiga" böcker med bilder, är det bästa tycker Malin men trots detta tycker hon att den gör att man kan sova på natten. Två av eleverna berättade att de inte tycker om sagor. Anledningen var att det är "tråkigt" tycker Sara och man måste sitta stilla medan andra läser

och lyssna hela tiden säger Malin. Kommentaren ifrån Malin anser vi som intressant och tar vidare upp i diskussions kapitel.

På frågan om hur de känner till sagoböckerna svarade nio av fjorton elever att de läser själva, resten av dem läser deras föräldrar för. Fyra av eleverna var osäkra på om de läser sagor i skolan, en tyckte att de läser många sagor i skolan, en menade att de inte läser alls.

Några läser jag själv som jag kunde inte texta, men några kolla jag bara utan och läsa och några kolla jag på och så läser min mamma... Men jättemycket, vi har jättemycket böcker (Bengt).

6.2 Grupp 2

På frågan om vilka sagor eleverna kände till (se bilaga 1), blev svaren: *Prinsessan på ärten*, *Dummer jöns*, *Pannkaka*, *Ronja rövardotter*, *Lotta på Bråkmakargatan*, *Nalle björn*, *Bockarna Bruse* och *Spöket Laban*. Två av eleverna kände också till sagan om *Rödluvan och vargen*.

De sagor som eleverna i Grupp 2 valde som favoriter var *Små grisarna*, *Prinsessan på ärten*, *Grislig resa* och *Bockarna Bruse*. *Rödluvan och vargen* omnämndes av två elever.

Som svar på frågan om varför dessa sagor var favoriter argumenterade eleverna, för att de var roliga och bra och att det fanns vargar och troll. ”För att, jag gillar när det är vargen, när det är sagor om vargen.” (Marie) En av eleverna tyckte att det var bra med sagor eftersom han hade hört dessa i tidig ålder. ”Jag vet inte för jag tyckte om dem när jag var liten.” (Elin)

Tre av fem elever i denna grupp läste sagorna själva, en av dem hämtade böcker på biblioteket och en av de tre läste både själv och i skolan. Den fjärde eleven blir läst för, men vi kom inte fram till av vem. ”Skvallerbyttan läser för mig, så jag behöver inte göra så själv.” (Jonas). Den femte eleven sa att mamma läste för henne.

6.3 Grupp 3

Intervjuerna i denna grupp var med fem lärare. På frågan om vilka sagor de kom ihåg ifrån sin barndom (se bilaga 2), fick vi ett rikt svar. Framförallt nämns de klassiska folksagorna nedskrivna av Bröderna Grimm: *Hans och Greta*, *Rapunzel* samt sagan *Snövit* som kom upp två gånger och *Askungen* som nämndes tre gånger. Vidare omtalades sagor av H. C. Andersen såsom *Tummelisa*, *Flickan med svavelstickorna*, *Den fula ankungen* och *Kejsarens nya kläder*. Den Norska folksagan *De tre bockarna Bruse* och sagan om *Tant Grön, tant Brun och*

tant Gredelin av Elsa Beskow tillhörde också kända sagor ifrån lärarnas barndom. En lärare kom ihåg alla Astrid Lindgrens sagor.

Alla lärare var överens om att sagor är av jättestor betydelse. ”jättestor betydelse, de gamla folksagorna som handlar om skogsväsen och så här, tyckte jag mycket om, framför allt om näcken, spännande saker” (Sofia). Tre lärare tycker att det är roligt och spännande att lyssna på sagor. Pernilla menar att ” Det var ju en trygghet när det var någon som berättade för det var så mysigt och få ligga och lyssna på sagor”. Den sista läraren berättade att med sagor började hennes läsning.

På nästa fråga, om vilken deras favoritsaga var och varför svarade läraren Sofia att det inte fanns någon speciell saga, men förklarade samtidigt att hon tycker om gamla folksagor med djur och skogsväsen. Sofia tyckte att *Snövit* var den bästa, eftersom hon är vacker och fin, det finns små dvärgar och sagan har ett lyckligt slut. Det är en saga hon har lyssnat till i tidig ålder. Läraren Pernilla tyckte om folksagan *Pinkel* därför att den innehåller sensmoral. Ingrid talar om Rödluvan och Vargen som hon tycker är lite ”farlig” och även här poängteras sensmoral. Favoriterna för Caroline är *Tummelisa* därför att hon kommer ihåg den ifrån barndomen, samt *Hans och Greta* som hon tycker är spännande och har ett lyckligt slut.

En viktig fråga är hur och vilka sagor som används av lärarna i deras undervisning. De fem lärarna har en positiv inställning till sagobaserad undervisning. Sofia och Ingrid motiverar valet av sina sagor inriktat på barnens intresse. Läraren Lena utgår endast ifrån gamla sagor med förklaring att det är dessa sagor barnen väljer och kommer ihåg. Caroline väljer saga beroende på vad man arbetar med. Pernilla anser att en viktig faktor för val av saga är att den innehåller ett lärande av sensmoral. Hon betonar värdet av en bra berättarteknik. ” [...] men jag står mycket för berättandet, och lär sig teknik, hur man berättar saga och att stå framför människor och prata, som man gör på redovisningar.” (Pernilla).

På frågan på vilket sätt sagorna används i undervisningen fick vi ett utförligt svar. Samtliga lärare läser och berättar sagor för sina elever. Sofia berättar om glädjen att läsa och använder gärna sagor som grund i undervisningen, samt påhittade sagor och faktabaserade berättelser som hon kopplar till pågående temaarbeten. Ibland gör hon en mysig lässtund - i halvmörkt klassrum sitter hon på en stol med boken och barnen sitter på golvet i en ring och lyssnar i tysthet på sagan. Sedan får eleverna ofta en skapande uppgift som att hitta på och skriva ner egna sagor. Lena berättar att hon använder ett varierat arbetssätt med sagor, såsom läsning, drama och rollspel. Pernilla är dramalärare och arbetar mycket med drama och berättande, just nu arbetar hon i en femteklass med fabler, som hon anser har en mening och något att lära ut.

Eleverna fick göra djur av lera och sedan hitta på, berätta och spela in egna fabler. I detta citat beskriver läraren Ingrid sin inställning till sagoarbete:

Visst man kan ju ändra jätte mycket i sagorna också och dramatisera, jag menar man behöver inte köra en saga från punkt till punkt utan man kan dramatisera, man kan spela dockteater man kan göra de på många olika sätt, man behöver inte så mycket rekvisita utan bara sig själv (Ingrid).

Läraren Caroline menade att hennes arbetssätt med sagor är mycket blandat. Hon använder sagor för att starta upp ett temaarbete eller till högläsning.

Nästa fråga gäller om lärarna upplevde någon skillnad i barnens motivation och uppmärksamhet om de använder sagor som grund i undervisningen. Sofia tyckte att sagor fångar barnen mer än fakta, de lyssnar bättre, speciellt om man berättar en saga "[...] berättandet är ju något fantastiskt tycker jag, jag vågade inte när jag gick på lärarhögskolan, jag vågade inte berätta, jag var jättenervös för det, det var det värsta jag visste, och nu så är det det bästa jag vet." (Sofia). Eleverna tycker om och lyssnar mer när sagor är inblandade intygades av Lena. Pernilla berättar hur hon gjorde om en faktalektion Heliga Birgitta till en berättelse i sagoform för att hjälpa eleverna att skapa sina egna bilder i huvudet och därtill lättare komma ihåg information. Med berättelser i sagoform menar hon ett berättande med fantasi, känslor och inlevelse. Hon underströk vikten av detta: "likadant på föreläsningar på högskolan, de som kan berätta och ta in, och berätta bra, än bara dem som redovisar och skriver på tavlan och bara maler, det är de som berättar, de är dem man kommer ihåg sen." (Pernilla). Skillnaden är stor tycker Ingrid på om man använder sagor eller inte, eftersom det är spännande för eleverna och väcker deras nyfikenhet. Barnen älskar sagor säger Caroline och betonade betydelsen av berättande teknik: "även om innehållet är jätteviktigt, om du bara läser den rakt upp och ner så blir det inget spännande, du måste, allting måste göras med inlevelse, och då, då blir de ju mer motiverade." (Caroline).

Den sista frågan var om lärarna ville använda mer sagobaserad undervisning och åter var alla rörande överens:

JA, ja, ja jag tycker det är jätteviktigt, så absolut, så man kan lära sig otroligt mycket, empati och hur man ska leva och samhällsregler och sådant genom sagor, men även genom berättandet, sen kan du berätta precis vad som helst (Pernilla).

Ja just den frågan, absolut de tycker jag faktiskt är bra med att dramatisera och att eftersom sagor är ofta moraliska, liksom det finns det goda och det onda och så finns de den elaka och den snälla och det finns, ja just de bitarna,

mycket i sagorna, så visst, och så var det förr i tiden för länge, länge, länge sedan, det tycker jag är spännande för barnen (Ingrid).

7. Analys

För att tydliggöra kapitlet struktureras den i tre avsnitt. Det första avsnittet innehåller en sammanfattning av vår tidslinje, med avsikt att få en bakgrund och förståelse av sagans användning i historien. I de andra och tredje avsnitten analyseras våra frågeställningar.

7.1 Sammanfattning av tidslinjen

Ett sätt att se på sagan idag, är att det är en barnbok som innehåller fantasi och som med fördel kan användas som läromedel i skolan (Arnesson, 2009:12f). Utifrån tidslinjen (se s.11 i föreliggande examensarbete) kan det ses att uppfattningen om sagor har ändrats genom tid och berättelser i sagoform var inte uppskattade i barndomen ifrån början. Sagor har en lång historia, med det perspektivet är det inte så länge sedan som sagor började anses lämpliga för barn.

Under 1600- talet började fabler användas i pedagogiskt syfte. Den främsta anledningen var att förmedla tidens normer och värderingar till hjälp för uppfostran (Klingberg, 1968:19). Därefter anpassades de bibliska berättelserna för barn och användes till att rätta till barnens beteende i de kristna traditionerna (Nettervik, 2002:15f). Vid denna tid berättades sagor endast bland tjänstefolk. I de högre klasserna ville man förbjuda sagoberättande för barnen eftersom sagor ansågs skadligt (Lindhagen, 1993:13).

Under Romantiken, med en ny syn på barnet väcktes intresset för sagor, som lämplig läsning för barn (Kåreland, 1994:28f). 1812 anpassade Bröderna Grimm sin sagosamling för barn, men rekommendationerna blev att de skulle återberättas av vuxna för att ta bort de bitar som var för ”grova” (Nettervik, 202:30f). H. C. Andersen kom med en egen personlig stil och använde ett mer lättillgängligt språk. I sagan vände han sig till barnen och utmanade de små lyssnarna (Nettervik, 2002:41f). Den första svenska läroboken *Fosterländsk läsning för barn och ungdom* utgavs år 1868 av Artur Hazelius (Nettervik, 2002:46f). År 1906-1907 trycktes läroboken i geografi av Selma Lagerlöf. Det var en av de första exempel på hur en saga kunde integreras med fakta för att motivera eleverna till lärande. Sagan *Nils Holgerssons äventyr i Sverige* skulle skapa kunskap och väcka elevernas intresse till geografi (Nettervik, 2002:49).

Senare kom Astrid Lindgren som med sina sagor hjälpte barnen att göra sina röster hörda och bli respekterade för sina tankar. Hennes sagor framkallade en ny syn på barnen: som individer med egna rättigheter som skulle värderas (Ödman, 2007:11).

7.2 Vilka är sagans möjligheter att påverka elevernas lärande och skapa förutsättningar till utveckling?

I klassen där vår empiri är insamlad använder många pedagoger sagor i sin undervisning. Under intervjuerna framkommer att de gamla och kända sagorna än idag är aktuella och omtyckta både bland lärare samt elever. De har inte förlorat sin betydelse och aktualitet.

7.2.1 Moral

I intervjuerna understryker en del av lärarna betydelsen av moraliskt innehåll i sagor för lärande. ”[...] sagor som har en sensmoral, som har något viktigt att berätta, de tycker jag om ” (Pernilla). Hon berättar också hur de arbetar med fabler i årskurs fem, med att göra djur av lera, samt hitta på egna fabler att spela upp för sina klasskamrater.

Sagor innehåller för det mesta en sensmoral som hjälper eleverna i deras identitetsskapande tycker Pernilla. Att tillägna sig kunskap om samhällets regler och normer ingår i skolans läroplan (Skolverket, 2011:13). Vygotskij (2008:266) anser att barnet bör uppfostras till en fri människa och den moraliska uppfostran ska vara naturlig, osynlig och positivt inriktad. Han menar att inläring av moral inte ger resultat. Sagor som behandlar olika situationer och som kan tolkas på olika sätt, kan ses som ett läromedel vilken förmedlar normer och värderingar på ett naturligt och roligt sätt. Enligt Vygotskij (2008:268ff) kan pedagogen inte vara säker på att det innehåll av moral som han vill förmedla uppfattas av barnen som tänkt.

Auraldsson (2009:78) inser också svårigheterna med att delge barnen sagans moraliska innehåll. Hon ser en lösning på detta genom att pedagogen tar hjälp av diskussioner efter sagoläsning. Vid en sådan diskussion får elever och pedagog dela med sig av varandras tankar och funderingar. Att öka förståelsen för varandra är en väg till samarbete och bra klimat i klassen.

Bettelheim uttrycker detta på följande sätt:

Barnet måste under utvecklingens gång steg för steg komma underfund med sitt eget jag, på samma gång lär det sig att bättre förstå också andra och kan till sist komma i ett förhållande till dem som är gott och meningsfull för alla parter[...] (Bettelheim, 1982:9).

7.2.2 Personlighet, trygghet och problemlösning

Sagoblomman av Lindagen (1993:44) visar att genom sagoläsning stimuleras jag-stärkande och psykodynamiska processer. Lindö (1986:14,21) berättar om hur viktiga sagor är för

barnens självförtroende och problemlösning. Sagans symbolik som funnits med genom en lång tradition av berättande, ger möjlighet att ta upp generella problem utan att moralisera. Sagofigurerna är goda eller onda och agerar därefter. Det ger eleverna ett tydligt budskap om vad som kan vara rätt eller fel. Sagan berör elevernas fantasi och ger kraft att möta, ta itu med och bearbeta sina svårigheter.

Flera av lärarna har berättat att sagor var deras trygghet i barndomen:

Det var ju en trygghet när det var så någon berättade för det var så mysigt och få ligga och lyssna på sagor, det satte igång min fantasi, jag älskade och rita sagobilder, mycket med fantasier, mycket fantasy utvecklades det till sen, men, nää, de har varit viktiga för mig (Pernilla).

Eleven Malin tycker att sagorna hjälper henne att somna på natten. Eleven Linda berättade att hennes favoritsagor är *Rödluvan och Vargen* och *Små grisarna* därför att de tyckte hon om när hon var liten.

Många vid vår intervju påminner om *Rödluvan och Vargen* som en bra saga, som är lite skrämmande men med ett lyckligt slut. ”Jag tycker den är rolig, där vargen äter upp rödluvan och så kommer jägaren och dödar vargen.” (Elev Tim) och ” Jo, den är lite farlig, och så där moralisk o liksom, man ska lyssna på vad mamma säger” menar läraren Ingrid. Den skrämmande effekten som sagorna kan innehålla betraktas som utvecklande. Att få möta farorna i sagorna i en trygg omgivning gör att man kan betrakta läsandet som en förberedelse till händelser som man kan möta i livet (Auraldsson, 2009:40).

Detta anser också Edström (1994:21) som framhäver att det lyckliga slutet och en inneboende optimism är en viktig del i barnsammanhang.

7.2.3 Läsning och berättande

Lindhagen (1993:44) anser att sagoläsning skapar förutsättningar till litterära och språkliga processer vilket hon visar på sin bild av sagoblomman (se s.18 i examensarbetet). Som tidigare nämnts har pedagogerna ett varierande sätt att arbeta med sagor under undervisningen, men läsning för eleverna är det mest populära sättet och alla fem lärarna använder sagor för högläsning.

En av de intervjuade eleverna, Bengt berättade att han har jättemånga böcker hemma som han och familjen läser mycket. Genom samtalet med Bengt kan märkas att han diskuterar saker på ett mer utvecklat sätt och hans ordförråd verkar större än hos de andra eleverna. Han kan ge ett mer fullständigt svar på frågorna och så här berättar han om hur han känner till sagorna:

”Några läser jag själv som jag inte kunde texta, men några kolla jag bara utan och läsa och några kolla jag på och så läser min mamma. (Bengt) I de följande två citaten använder han orden *räddningar*, *beskyddnings saker* och *tjejaktigt* vilket är ord som inte nyttjas av de arton övriga eleverna. ”[...] och det är mycket rörelse och mycket räddningar och mycket beskyddnings saker.” samt ”Det jag tycker att det inte är så ofta mycket tjejaktigt.” (Bengt). Auraldsson (2009:85) anser att barn som lyssnat på berättelser eller själva läst böcker har ofta ett rikare ordförråd.

7.2.4 Skapande och fantasi

Tre av fem lärare berättar att de följer upp sagoläsning med aktiviteter som skapande:

Läste och oftast blev det att man berättade en saga, och det tyckte jag var jättehäftigt och sedan så ofta knöt man dem till någon kreativ uppgift som barnen hade, som jag berättade om prinsessan på ärten till exempel, så skulle dom då skapa sen en bild, eller lera eller någonting, kände till i sagan, ofta nåt bild och form knuten till då (Sofia).

Sagoläsning kan anses som en rik källa för fantasi och kreativitet vilken har stor betydelse för lärande (Lindö, 1986:24). Varje människa har fantasiförmåga som kan utvecklas och Vygotskij anser att utveckling av kreativitet är en av de viktiga frågorna i pedagogik. Fantasi och kreativitet enligt Vygotskij (1995:13ff) ligger till grunden för all konstnärlig, vetenskaplig och teknisk uppkomst. Han betonar samtidigt vikten av skapande arbete för övergripande utveckling och mognad hos barnet.

För att kunna lära sig, föreställa sig och ta in nya kunskaper menar Lindhagen (1993:45) att barnet behöver sin fantasi. I bilden av sagoblomman (se s.18 i föreliggande examensarbete) kan vi se att sagoläsning ökar kreativetsförmågan vilket är grunden till olika processer som är viktiga för lärandet (Lindhagen 1993:44).

Fantasi och kreativetsförmåga är drifkraften för att skapa och kombinera någonting nytt utgående av sina tidigare erfarenheter eller aktiviteter. Genom de kreativa och skapande aktiviteterna efter sagoläsning förbättrar eleverna sina kognitiva resultat även i andra ämnen anser Lindhagen (1993:45).

7.2.5 Intresse och motivation

Lärarna som vi intervjuat i skolan ser mycket positivt på sagoarbete och använder det i sina lektioner. De upplever skillnad mellan en vanlig lektion eller en lektion baserad på sagor.

Lärarna säger att sagoarbete motiverar eleverna och gör en lektion mer spännande och givande. Den tidigare forskningen som vi har studerat bekräftar detta. Sammanfattningsvis kan vi säga att sagor kan hjälpa till att öka barnens intresse, att uppmana till en aktivitet, att höja läs- och språkförmåga och att arbeta med värderingar samt bearbeta sina känslor (Lindhagen, 1993:44).

Vid frågan om barnens motivation vid sagoarbete var alla lärarna överens om att motivation och intresse stärks genom sagoarbete. Med resultaten ifrån denna studie kan vi se att elever i stort sätt tycker om sagor.

Barnen älskar sagor säger Caroline: ”Ja så barnen älskar ju sagor, alltså det gör dom ju, barnen tycker det är jätteroligt med berättelser[...]” Läraren Ingrid berättar om skillnaden mellan en vanlig lektion och den som grundas på sagoarbete: ”Ja det är stor skillnad, för att liksom det är mer spännande för barnen, om man jobbar med sagor och väcker på det sättet deras nyfikenhet, dom är mera nyfikna[...]”.

Lev Vygotskij understryker att elevernas lärande ska baseras på intresse och för att lyckas med undervisning bör lärarna planera den med hänsyn till elevens intresse. Vygotskij (2008:103f) menar att det lättaste sättet att nå elevernas uppmärksamhet, är att börja undervisa med någonting intressant och känt, för att därefter komma till det mer avancerade och nya.

Genom själva undervisningen bör läraren försöka väcka elevernas intresse för rätt inriktning.

Sagor som elever känner till och tycker om kan hjälpa med detta och att göra en lektion i sagolikhande form kan vara en bra metod berättar läraren Pernilla:

[...] fast det är inte riktigt en saga, men jag berättade det som en saga, vad heter hon, jag tappade bort det helt, ja men om en historisk person, så jag hade läst in all fakta. Heliga Bigitta va det, och så var det en femma som jobbade med medeltiden, och jag läste in om Heliga Bigitta, och sedan så berättade jag, precis som man berättar en saga, och jag tror att du kan fråga dom än i dag om Heliga Bigitta och dom kommer ihåg det på ett annat sätt eftersom jag berättade det i sagoform för dom, än att dom sitter och läser, och läser (Pernilla).

Man kan förklara situationen för bra inläring med Vygotskijs (2008:143) ord. Den nya informationen som eleven får under undervisning fastnar mycket lättare i minnet om det är intressant, därför att integration av intresse och minne är förutsättning till bra inläring.

7.2.6 Val av sagor

Genom intervjuerna framgick att alla fem lärarna använder sagor i sin undervisning. Läraren Caroline understryker vikten av kvalitet i berättandet:

Ja så barnen älskar ju sagor. De gör dom ju, barnen tycker det är jätteroligt med berättelser. Då gäller det ju att du berättar sagan på ett roligt sätt, de är ju faktiskt. Även om innehållet är jätteviktigt om du bara läser den rakt upp och ner så blir det inget spännande, du måste allting, måste göras med inlevelse, och då blir dom ju mer motiverade (Caroline).

Lindö (1986:40f) betonar också att i genomförandet av en sagostund är berättelsetekniken väldigt viktig för att skapa uppmärksamhet och en känsla av trygghet hos eleverna.

Det är också viktigt med ett noggrant val av litteratur för en givande och spännande undervisning (Lindhagen, 1993:43ff).

Caroline använder olika sagor i sin undervisning och brukar koppla sagoarbete till pågående tema. "[...] det är ju jätteblandat, allting från gamla sagor som H.C Andersen sagorna till nyare sagor, det beror ju faktiskt på vad man arbetar med." (Caroline) För ett effektivt sagoarbete menar Lindhagen (1993:61) att uppföljningsarbete och en röd tråd i de olika temana är av betydelse.

Läraren Lena inriktar sina val av sagor till undervisningen på endast de gamla sagorna, eftersom det är dessa elever fastnar för, tycker hon. Detta bekräftas av intervjuerna med barnen, där de nämner folksagor som favoriter.

Att anpassa undervisningen efter elevernas intresse menar Lindhagen (1993:61) är en förutsättning för ett effektivt sagoarbete i skolan.

7.3 Är det relevant att öka sagornas inflytande i dagens undervisning?

Lärarna svarar utan undantag att de gärna skulle komplettera sina lektioner med mer sagoarbete:

Ja just den frågan, absolut det tycker jag faktiskt det är bra med att dramatisera och att eftersom sagor är ofta moraliska, liksom det finns det goda och det onda, och så finns det den elaka och den snälla och det finns, ja just de bitarna mycket i sagorna, så visst, och så var det före i tiden för länge, länge, länge sedan, det tycker jag är spännande för barnen (Ingrid).

Under intervjuer med både elever och lärare kom det fram i första hand två aspekter som gör sagor till en favorit. De tycker att sagor är så lockande eftersom de är roliga och fantasifulla. Så här berättar eleven Bengt om sin favoritsaga:

Det jag tycker, att jag kom så långt och den är tjock bok och den är jätteroligt och spännande, och det är mycket rörelse och mycket räddningar och mycket beskyddnings saker, och mycket magisaker och flygande och mycket guldigt och silver och diamanter (Bengt).

Läraren Lena beskriver favorit sagan *Snövit*:

Jag vet inte varför faktiskt. Jag tror att jag, kanske för hon var så vacker, hon var den första man såg och fick höra när man var liten, så den har väl fastnat i ens huvud, men just varför, jag vet inte, jag tror att det var för hon är så fin och det var ett lyckligt slut och de här små dvärgarna, dom var så intressanta, det var ju som små människor, jag vet inte, det var väl något sånt (Lena).

Sagans förtrollande värld är naturlig för barnen, anser Jean Piaget. Han menar enligt Cronlund (1994:35ff) att ett animistiskt och magiskt tankesätt är vanligt för barnen i den preoperationella perioden (2-6 år). Det animistiska tankesättet kan fortsätta upp i ålder men med tid och erfarenhet ersätts detta tankesätt och uppfattningen om det magiska och förtrollande försvinner av sig själv. Som är nämnt tidigare är det naturligt för barnet att se ting som "levande" och med det animistiska tankesättet är det lättare för dem att uppfatta livet och organisera tillvaron. Sagornas värld där djur och saker kan prata och agera då kanske också kan ses som helt vanlig för barnen.

Vi kan inte säga att barnen som vi fick intervjua tror på att djur kan prata med mera, men de älskar sagor och flera av dem tycker att sagornas förtrollande värld är spännande. Läraren Lena berättar att: "Sagor och berättelser fångar dom alltid och sagor kan fånga dom mer än fakta, absolut, fantasi och spännande[...]"

Med grunden av Piagets teori utvecklar Bettelheim (1982:57) hans tankar med att barn behöver allt detta onaturliga, som finns i sagor för hjälp att förklara världen på ett tryggare sätt. Utgående från detta säger han att sagorna kan hjälpa till att hitta vägen till barnens tänkande och med sagoarbete har man möjlighet att skapa förutsättningar, till förståelse för vilka kunskaper som lättare kan få fäste i deras minne.

Lev Vygotskij är av motsatt uppfattning om sagornas roll i pedagogiken. Han menar att barnet inte behöver något "surrogat", och med hjälp av vuxna kan barnet förstå verkligheten. Direkt från de tidiga åren bör man förklara den realistiska världen för barnet. Vygotskij menar

att man inte får ge barnet fel synsätt, eftersom fel synsätt framkallar fel handlingar. Angående Piagets tanke om att ett animistiskt tänkande försvinner med tiden hävdar Vygotskij att ett sådant tankesätt inte försvinner utan att lämna spår efter sig i barnens psyke. Vygotskij menar enligt Lindqvist att ”alla fantastiska och dumma föreställningar som barn brukar uppfostras med” (Lindqvist, 1999:174) och som skrämmer barnen ska man undvika. Men Vygotskij tycker inte att alla sagor ska förbjudas, utan barnen måste veta att det är ”bara” sagor och att det aldrig har hänt i verkligheten. Sagor kan användas i pedagogiskt syfte för att hjälpa barnet att bearbeta känslor tycker Vygotskij (2008:39ff), eftersom känslorna alltid är verkliga oavsett var de kommer ifrån.

Empiri och tidigare forskning visar oss att eleverna kan ta nytta av sagoarbete som en källa till inspiration och motivation. Som tidigare har nämnts är sagoarbete ett bra sätt att skapa en trygg miljö och förståelse för varandras åsikter i klassrummet. Läraren Sofia berättar om de mysiga stunder som de brukar ha:

Vi hade ett tillfälle varje vecka där jag tände ett ljus, satte mig i en stol, och sen en bok, så var det nersläckt och mörkt och så hade vi en sagomatta på golvet, och när barnen kom in från första rasten så fick dom gå tyst in och sätta sig, då satt jag och läste och oftast blev det att man berättade en saga, och det tyckte jag var jättehäftigt. Det kan hjälpa till att göra inläring till ett spännande äventyr som eleverna lättare kommer ihåg (Sofia).

Sagostunder kan skapa en trygg relation och förutsättningar för social- och emotionell utveckling (Lindhagen, 1993:44f). Sagorna kan hjälpa en pedagog att göra en lektion till ett spännande äventyr för eleverna vilket kan förbättra inläring. Men pedagogen bör tänka på att sagoarbete inte ska ersätta de vanliga lektionerna utan komplettera dem och förklara gränserna mellan verklighet och påhittande för eleverna. Som Vygotskij (2008:311) påpekade, man behöver inte tro på sagor för att njuta av dem.

Enligt insamlad empiri och genomgång av tidigare forskning finns goda förutsättningar och möjligheter för sagoarbete i grundskolan. Genom tydlig planering och med hänsyn till elevernas behov och förutsättningar kan lärare med fördel öka sagoarbete i grundskolan. Sagoarbetets kvalitet är avgörande för en välfungerande undervisning. Med ett citat från läraren Ingrid avslutar vi denna del av vår studie:

[...] det är så enkelt och så bra tillhands också va, liksom lägger sig på hjärtat, följer en, dom sagorna som jag läste som barn dom har följt mig hela livet och jag är 60 år gammal, och jag kan inte glömma, jag vet precis vad dom handlar om, men jag har läst massa andra böcker, som jag har helt glömt vad dom handlar om, jag kan inte återberätta, men en saga kan jag

återberätta, och så är det med barnen också, när dom har hört en saga 2 -3 gånger, kan dom återberätta och så kan dom låtsas att dom läser, dom kan till och med hålla en bok framför sig med sagan, och sen kan dom läsa för sina småsyskon[...] Fantastiskt, så visst har sagor betydelse, för hade inte sagor finnes, så hade jag sagt något annat (Ingrid).

8. Slutsats och diskussion

För att komma igång med vårt arbete och få ett djupare perspektiv, gick vi igenom sagornas historik. Flera sagor i vår tidslinje blev nämnda under intervjuerna. Var och en av dessa har sin mening som de vill överföra till sin läsare. Trots att sagan om *Rödluvan och Vargen* är så gammal är den fortfarande omtyckt. Många elever berättade under intervjuerna att sagan är lite skrämmande, men har ett lyckligt slut. En lärare i intervjun sa att med *Rödluvan och Vargen* lär sig barnen att lyssna på sin mamma men förhoppningsvis kan de också lära sig att gå genom livet utan rädsla för olika situationer, eftersom ett lyckligt slut alltid kan infinna sig.

Enligt vår tolkning vill sagan *Den fula ankungen* visa barnen att man bör vara snäll mot varandra oavsett hur man ser ut. Genom att följa *Nils Holgersson* på hans spännande resa får eleverna en uppfattning inte bara om Sverige utan om vänskap och ärlighet. *Pippi Långstrump* visar oss att barnen har rätt att ha roligt, att våga säga sitt ord och göra sig hörda. Detta är bara fyra sagor, men de kan lära oss så mycket. Normer och värderingar, identitetsutveckling och demokrati, historia och geografi, mänskliga rättigheter och mycket, mycket mer. Alla dessa ord känner vi igen bland annat ifrån läroplanen och från lärarna som använder sagor som komplement till sina undervisningar.

8.1 Sagor som läromedel

I den insamlade empirin (se s.34 i föreliggande examensarbete) kan vi se att de flesta av de tillfrågade eleverna har ett engagemang för sagor. Lärare anser att sagoarbete i pedagogisk verksamhet kan hjälpa till att öka elevernas intresse, att uppmana till en aktivitet, att höja läs- och språkförmåga. Tidigare forskning (se s.16 i föreliggande examensarbete) redogör för de positiva förutsättningarna för elevernas lärande. Lindhagen, Lindö och Auraldsson (se s.17ff i föreliggande examensarbete) beskriver sagoläsningen som en givande process, vilken kan underlätta och öka elevernas lärande, läs-, tal- och skrivförmåga, samt utveckla kreativitet och bearbeta känslor. Som vi nämnt tidigare bör sagoarbete vara genomtänkt. Lindhagen och Lindö (se s.21 i föreliggande examensarbete) understryker vikten av tydlig planering och berättelseteknik. En elev i intervjun berättade för oss att hon inte tycker om att lyssna på sagor, eftersom det är tråkigt att bara sitta och lyssna. Men sedan sa hon att hon tycker om att lyssna på en "läskig" saga för att somna. Vi vet inte bakgrunden till hennes uttalande. Vid diskussion om detta kom vi fram till att hennes inställning till läsning kan ha varit påverkad av sagoarbete som inte var tillräckligt genomtänkt eller anpassad till hennes behov. Ett förslag

kan vara ett mer varierande sätt att arbeta med sagor, som till exempel dramatisering. Vi återkommer till att undervisningen bör planeras med tanke på varje elevs förutsättningar därför att enligt Vygotskij (se s.23 i examensarbetet) är elevernas intresse grunden för en stimulerande läroprocess. För vår framtida yrkesroll anser vi att det är av stor vikt att kunna bygga en fungerande relation med elever och skapa intresse för lärande hos eleverna.

Bettelheim (1976:53) anser att sagornas språk är tydligt för barn och kan hjälpa dem att förstå sig själv och bygga relationer med andra. Vi tolkar detta som en möjlighet att i sagoarbete kunna bygga en trygg och tillåtande relation i klassrummet. Lindhagen (1993:44f) anser också att sagoarbete ger möjlighet till social utveckling och främjar identitetsskapande. Samtidigt får lärare genom sagoarbete möjlighet att inrikta elevernas intresse på litteratur, som förhoppningsvis kan få lika stor plats i elevernas vardag som data- och tv spel har idag. Lindö (1986:29ff) anser att läsning kan ge möjlighet till att skapa bilder efter egna tankar medan TV och Tv-spel ger redan färdiga bilder. Vi tycker att detta är bra därför att litteratur lämnar ett större utrymme för fantasi och kreativitet, vilket enligt Vygotskij (se s.23 i examensarbete) är avgörande för givande inläring. I intervjuerna med lärarna (se s.35) kan vi också se att de beskriver sagoläsning som en möjlighet för att öka elevernas fantasiförmåga.

Vi får ett intryck av att det finns rika möjligheter med sagoarbete och detta verktyg bör tas tillvara.

Vi uppmärksammade att endast en av lärarna nämnde hur sagoarbete kan påverka läs- eller språkförmåga. Hon nämnde också att med hjälp av sagor började hennes egen läsning. Vi anser att lärare (se s.36 i föreliggande examensarbete) använder sagoarbete i pedagogiskt syfte idag. Vi kan också se att viljan till att arbeta med sagor redan finns och används i skolans värld. Men ibland fyller stunden med sagoläsning bara för att fylla upp ett tomrum i planeringen.

Slutsatsen blir att en planerad och genomtänkt undervisning med sagoarbete i grundskolan, kan bidra till positiva förändringar i elevernas lärande samt hjälpa till att skapa intresse hos eleverna, öka motivation och bygga upp en givande undervisning.

8.2 Att öka sagoarbete i skolan

Genom insamlad empiri kan vi se att elever inte är säkra på vad en saga är, och de har svårt i vissa fall att skilja en saga från en sång eller en film. Eleverna och lärarna har olika uppfattningar om sagoarbete i skolan. Eleverna tycker inte att de läser sagor speciellt mycket i skolan, fast lärarna är mycket engagerade i sagoarbete och påstår att de jobbar mycket med

inslag av sagor. Möjligtvis är det sagoarbete som genomförs i skolan inte tillräckligt genomtänkt eller så är det tidsbristen som begränsar möjligheten för en mer noggrann planering.

Vi tycker att det är ganska svårt att bedöma sagor efter Vygotskijs (se s.25 i examensarbetet) påstående om att sagor endast skulle ha ett värde som verktyg att bearbeta känslor. Vid diskussion om Vygotskijs syn på sagor ska man inte glömma att han levde i Ryssland som på denna tid präglades av realismen. Vygotskij borde vara påverkad av det samhälle där sagor, religion och allt som var ovanligt uppfattades negativt, obetydligt och på något sätt skadligt. Men han bekräftar även vikten av elevernas intresse för att uppnå en givande undervisning. Sagorna har funnits så länge och de är en del av vår kultur och har sin betydelse för många av oss. Vi kan se i intervjuerna med eleverna att majoriteten tycker om och är intresserade av sagor. Lindö (1986), Bettelheim (1982) och Lindhagen (1993) visar i sin forskning att sagor fångar elevernas intresse. Ett exempel på hur man kan integrera sagoarbete i vanliga lektioner är matematik för de små. Subtraktion och addition kan introduceras med sagan *Snövit och de sju dvärgarna*, detta kan ses som en ökning av sagans inflytande i dagens undervisning utan att ersätta lektionerna med sagoarbete. Detta för att det är viktigt enligt Vygotskij (se s.26 i examensarbete) att förmedla fakta till eleverna och lära dem att se skillnad mellan sagor och verklighet. Central vikt ligger på att vara medveten om hur och vad vi förmedlar till eleverna och hur det kan uppfattas av dem. Lärare är en betydelsefull person i elevernas liv och de har ansvar för hur och vad de lär ut. Vi menar att lärare bör vara medvetna om för- och nackdelar med sagoarbete för att integrera detta i framtida lektioner.

Som slutsatsen ser vi att sagoarbete är ett fungerande hjälpmedel i undervisningen för att öka elevernas lärande och som inledning till olika moment. Vi menar utifrån detta att det är betydelsefullt att ge sagoläsning mer tid med efterföljande uppgifter som till exempel diskussioner och kreativa aktiviteter.

8.3 Framtida forskning och yrkesroll

Här avslutar vi vår diskussion om sagoarbete i grundskola. Men vi vill inte sätta punkt i undersökningen för alltid, eftersom det finns en del frågor och material som det inte funnits plats för på grund av denna studies storlek. I början planerade vi att få höra föräldrar och kanske mor- och farföräldrar för att se betydelse av sagoarbete i deras tid och ta del av deras synpunkter om sagoarbete i skolan. Sagor som både elever och deras föräldrar känner till

kanske kan vara en rolig utgångspunkt i ett föräldramöte och hjälpa till att bygga upp relationer mellan alla parter. Vi ville ta med och diskutera olika metoder mer ingående som till exempel hur man kan använda arbete med sagor i olika ämnen. Vi ser på vår studie som en bra början för vidare forskning. Ett exempel på hur framtida forskning kan bedrivas, är att gå vidare med studier om olika metoder för sagoarbete för att bredda och variera lektioner med olika uttrycksformer. Skolans värdegrund och uppdrag menar att: ”Eleverna ska få uppleva olika uttryck för kunskaper. De ska få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet” (Skolverket, 2011:10). Det är läraren som enligt läroplanen har ansvar för att eleverna får pröva olika arbetssätt och arbetsformer. (Skolverket, 2011:15). Vi anser också att det kan vara av intresse att följa upp de sagor som var omtyckta av eleverna och se vilka möjligheter eller hinder de stöter på när de används i undervisningen.

Vi tänker att denna studie kan hjälpa en lärare att planera sin undervisning med hänsyn till elevernas intresse och ge eleverna fler möjligheter till att uppleva litteraturvärlden på ett positivt sätt. Studien kan öka förståelsen för vilka möjligheter och förutsättningar ett sagoarbete kan skapa hos elever. Samtidigt tydliggör studien vikten av att bli noggrann med planering och tydligare med mål i sitt arbete oavsett att det är stort temaarbete eller bara en litet stund med sagoläsning. Vi tror inte att lärarens roll endast är förmedling av kunskap, utan också att sträva mot att hjälpa varje enskild elev att hitta sin egen väg i livet. Som det står i läroplanen är det: ”Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet” (Skolverket, 2011:7). Vårt examensarbete kan öka förståelsen om en sagostund som ett hjälpmedel till lärare, för att förstå elevernas behov och intresse, för att kunna ge varje enskild elev möjlighet att göra sitt bästa och skapa gemenskap samt ge en ökad förståelse för varandra i efterföljande samtal och diskussioner.

9. Avslutande reflektion

Vi upplevde stora och små överraskningar genom hela arbetet. De historiska fakta som vi fann i litteraturen stämde ibland inte överens med våra förväntningar eller tidigare föreställningar, vilket var både förvånande och spännande. Till exempel trodde vi att sagor alltid funnits för barn och det var en överraskning att sagor i sin början endast inriktade sig på vuxna.

Det har varit en intressant upplevelse att få möjlighet att genomföra en studie med alla de olika steg på vägen för att färdigställa material och text. Vi är nöjda med resultatet men önskar att det funnits mer tid att utveckla alla spännande idéer som kom fram. Vi fick veta nya fakta som till exempel att *Sagan om de två bröderna* har kommit till oss från Egypten. Vi blev förvånade över Vygotskijs inställning till sagor, vi kände inte till att han var så negativ.

Efter genomgång av litteratur och teori kom nya frågor upp som kändes viktiga och som vi gärna skulle vilja ställa till elever och pedagoger. Förhoppningsvis ska vi få möjlighet att fortsätta med forskning om sagor i pedagogisk verksamhet. Idag är vi nöjda med resultatet som vi har kommit fram till och vi är säkra på att detta arbete ska hjälpa oss vidare i vår framtida yrkesroll för att skapa motiverande och givande lektioner som kan hjälpa elever till ett positivt lärande.

10. Referenser

- Allmänna råd från socialstyrelsen (1987:3). *Pedagogiskt program för förskolan*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Arnesson Eriksson, Marie & Bylund, Anna & Eriksson, Carina & Lärarförbundet. (2009). *Lärande i sagans värld: Om temaarbete i förskola och förskoleklass*. Stockholm: Lärarförbundets förlag
- Auraldsson, Kerstin, & Bibliotekstjänst (2009). *Börja berätta: Om sagor och berättande samt sagotips i olika genrer*. Lund: BTJ förlag.
- Bettelheim, Bruno (1976). *The Uses of Enchantment*. London: Thames and Hudson Ltd.
- Bettelheim, Bruno (1982). *Sagans förtrollade värld*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Cronlund, Katri (1994). *Lev i tiden: Psykologi för gymnasiet*. Stockholm: Bonnier utbildning.
- Edström, Vivi (1992). *Astrid Lindgren- Vildtoring och lägereld*. Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri AB.
- Edström, Vivi (1994). *Barnbokens form*. Simrishamn: Grafo-Tryck AB.
- Edström, Vivi (1997). *Astrid Lindgren och sagans makt*. Falun: ScandBook.
- Eriksson, Gunnel (1985). *Sagor och sägner*. Kristianstad: LTs Förlag.
- Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig på Internet:
http://www.ibl.liu.se/student/bvg/filarkiv/1.77549/Forskningsetiska_principer_fix.pdf
[Hämtad 2012.10.19]
- Klingberg, Göte (1968). *Barn- och ungdoms-boken förr och nu*. Stockholm: Aronzon-Lundin AB.
- Kåreland, Lena (1994). *Möte med barnboken*. Värnamo: Fälths Tryckeri.
- Kåreland, Lena (2001). *Möte med barnboken*. Uddevalla: Mediaprint.
- Larsen, Ann Kristin (2009). *Metod helt enkelt*. Författaren och Glerups Utbildning AB.
- Lindhagen, Marie (1993). *En säck full med sagor*. Falköping: Gummessons tryckeri AB.
- Lindqvist, Gunilla (1999). *Vygotskij och skolan: Texter ur Lev Vygotskijs Pedagogisk psykologi kommenterade som historia och aktualitet*. Lund: Studentlitteratur
- Lindö, Rigmor (1986). *Sagoskolan*. Malmö: LiberFörlag.

- Lundqvist, Ulla (1979). *Århundradets barn. Fenomen Pippi Långstrump och dess förutsättningar*. Malmö: Raben & Sjögren Bokförlag.
- Nettervik, Ingrid (2002). *I barnbokens värld*. Författaren och Glerups Utbildning AB.
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2010). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Piaget, Jean (1960). *The child's conception of the world*. Great Britain: Jarrold and sons limited, Norwich.
- Piaget, Jean (1976). *The child's construction of reality*. Great Britain: Weatherby Woolnough, Wellingborough, Northants.
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2006). *Lärandets grogrund*. Lund: Studentlitteratur.
- Sherman, R, Robert & Webb, B, Rodman (1990). *Qualitative research in education: Focus and methods*. Great Britain: The Falmer Press.
- Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Strömstedt, Margareta (1977). *Astrid Lindgren: En levnadsteckning*. Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri.
- Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svenska barnboksinstitutet och statens kulturråd (1987). *Barnbokens väg*. Bokförlaget Opal AB.
- Svensson- Rune, Siv (2000). *Första boken om Astrid Lindgren*. Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri.
- Unesco, *What is Entangible Cultural Heritage?* United Nations, Educational, Scientific and Cultural Organization
Tillgänglig på Internet:
<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00002>
[Hämtad 2012.10.08]
- Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab.
Tillgänglig på Internet:
http://www.ibl.liu.se/student/bvg/filarkiv/1.77549/Forskningsetiska_principer_fix.pdf
[Hämtad 2012.06.08]
- Vygotskij, Lev i översättning av Öberg Lindsten, Kajsa, (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos

Vygotskij, Lev (1991) *Voobrazenie i tvorcestvo v detskom vozraste*. Moskva: Prosveshenie

Vygotskij, Lev (2008) *Pedagogicheskaja psihologija*. Moskva: ACT Astrel Hranitel

Walette, Anna (2004). *Sagans svenskar*. Malmö: Sekel Bokförlag.

Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Zillen, Erik (2005). *Den första svenskspråkiga fabelsamlingen som konfessionaliseringsprojekt*. Tillgänglig på Internet:
uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:515223/FULLTEXT01
[Hämtad 2012.09.21]

Ödman, Charlotta (2007). *Snälla, vilda barn*. Helsingfors: Nord Print AB.

11. Bilaga 1

Intervjufrågor barn:

- 1) Hur gammal är du?
- 2) Tycker du om sagor?
- 3) Vilka sagor känner du till?
- 4) Hur känner du till dem?
- 5) Vilken är din favoritsaga?
- 6) Varför?
- 7) Vilka intressen har du? Läser du själv? Mamma? Pappa? Skolan?

12. Bilaga 2

Intervjufrågor pedagoger:

- 1) Vilket år är du född?
- 2) Vilka sagor kommer du ihåg från din barndom?
- 3) Vilken betydelse hade sagorna för dig?
- 4) Vilken är din favoritsaga?
- 5) Varför?
- 6) Använder du sagorna i undervisningen?
- 7) Vilka?
- 8) På vilket sätt?
- 9) Upplever du någon skillnad i barnens motivation och uppmärksamhet om du använder sagor som grund?
- 10) Vilken?
- 11) Skulle du vilja använda sagor mer i undervisningen?

